



GÖTEBORGS UNIVERSITET

Koncentrationen minskar men barnen ökar
– en intervjustudie om vad som påverkar barns koncentration

Ida Branje och Kristin Pahlby

Examensarbete LAU 370

Handledare: Girma Berhanu

Examinator: Pia Williams

Rapportnummer: VT08-2611-044



GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Koncentrationen minskar men barnen ökar – en intervjustudie om vad som påverkar barns koncentration

Författare: Ida Branje och Kristin Pahlby

Termin och år: Vårterminen 2008

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Girma Berhanu

Examinator: Pia Williams

Rapportnummer: VT08-2611-044

Nyckelord: Koncentrationssvårigheter, pedagogisk miljö, undervisningssätt, pedagogiska åtgärder.

Bakgrund

Vi upplever att det på senare år har blivit allt vanligare att diagnostisera barn med olika svårigheter. Vi tänker främst på barn med koncentrationssvårigheter och vill undersöka vad som påverkar detta. Vi tror att miljön har stor betydelse och funderar även över om det finns undervisningssätt som försvårar för dessa barn och hur man i så fall kan underlätta för dem.

Syfte

Syftet med undersökningen är att belysa koncentrationssvårigheter betraktade genom pedagogers glasögon. Vi vill ta reda på om det finns faktorer, och i så fall vilka, i miljö och undervisningssätt som gör att vissa barn får svårt att koncentrera sig.

Huvudfrågor

- Hur ser pedagoger på barn med koncentrationssvårigheter?
- Vilka faktorer i miljö och undervisningssätt menar pedagoger har betydelse för barn med koncentrationssvårigheter?
- Vilka åtgärder och anpassningar kan man som pedagog vidta för att underlätta för barn med koncentrationssvårigheter?

Metod

Undersökningen är en kvalitativ studie där halvstrukturerade intervjuer är metoden för datainsamlingen. Intervjuerna är gjorda med åtta pedagoger från skolor i två olika kommuner.

Resultat och betydelse för läraryrket

Pedagogerna vi intervjuat tror att färre antal barn i klasserna skulle vara av avgörande betydelse eftersom barn som får svårt att koncentrera sig behöver lugn och ro. Det vi kommit fram till genom vår undersökning är att skolan kan upplevas som rörig för många barn. Barnen ingår i olika gruppkonstellationer, de tvingas byta lokaler och möter många vuxna under dagen. Detta tror vi kan vara en bidragande orsak till att många barn tappar koncentrationen. En del saker är av organisatoriska skäl svåra att förändra, men vi tror ändå att det finns mycket man kan göra för att försöka undvika att barn får svårt att koncentrera sig. Tydlighet är viktigt och att man anpassar sin undervisning efter varje barns förutsättningar.

Förord

Det här examensarbetet handlar om barn med koncentrationssvårigheter. Vi ville undersöka hur man kan förebygga att barn får svårt att koncentrera sig i skolan. Genom att ta reda på vad i miljöns och undervisningssättets utformning som påverkar detta ville vi få kunskap om hur man undviker att barn får koncentrationssvårigheter. Det var svårare än vi trodde att få svar på detta och därför har arbetet kommit att handla om några pedagogers tankar om barn med koncentrationssvårigheter och hur man kan arbeta kring dessa.

Anledningen till att vi valt just koncentrationssvårigheter som ämne i examensarbetet är att vi båda läst hela eller delar av inriktningen Social och kognitiv utveckling hos barn, unga och vuxna. Vi har dessutom under vår verksamhetsförlagda utbildning kommit i kontakt med klasser som fungerat mer eller mindre bra. Detta har fått oss att fundera över vad det kan bero på.

Vi har skrivit större delen av arbetet gemensamt, endast litteraturstudien delades upp och genomfördes individuellt. Vi tror att det har varit bra att vi gått igenom hela processen tillsammans då detta gjort att vi hela tiden fört en dialog om hur arbetet ska föras framåt. Ytterligare en anledning till att göra det mesta ihop var att vi inte kände varandra sedan tidigare och därför kändes det tryggt att veta att vi tänkte på samma sätt. Det har gått bra att skriva tillsammans då vi har haft liknande tankar och ambitioner. Detta, menar vi, har stärkt diskussionerna kring arbetet.

Vi vill tacka de åtta pedagoger som ställt upp och tagit sig tid att bli intervjuade, deras tankar har varit väldigt värdefulla för oss. Vi vill även tacka vår handledare som varit till hjälp under arbetets gång.

Göteborg, maj 2008

Ida Branje och Kristin Pahlby

Innehållsförteckning

1. INLEDNING OCH PROBLEMMOMRÅDE	1
2. LITTERATURGENOMGÅNG OCH TEORIANKNYTNING	3
2.1 Koncentration.....	3
2.2 Vad är koncentrationssvårigheter?	3
Primära koncentrationssvårigheter	4
Sekundära koncentrationssvårigheter	5
Situationsbundna koncentrationssvårigheter.....	5
2.3 Diagnoser	6
2.4 Vad är utmärkande för barn med koncentrationssvårigheter?.....	7
2.5 Vad står i läroplanerna?	8
2.6 Svåra situationer	9
2.7 Miljöns betydelse för koncentration	10
2.8 Undervisning som försvårar eller underlättar	14
2.9 Annat att tänka på.....	16
2.10 Teorianknytning	18
Sociokulturellt perspektiv	18
Specialpedagogiskt perspektiv	18
3. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	20
4. METOD	21
4.1 Val av metod	21
4.2 Urval.....	21
4.3 Genomförande.....	21
4.4 Bearbetning och analys.....	22
4.5 Giltighet och tillförlitlighet.....	22
4.6 Etiska överväganden	23
Informationskravet.....	23
Samtyckeskravet.....	23
Konfidentialitetskravet	23
Nyttjandekravet.....	23
5. RESULTAT OCH ANALYS.....	24
5.1 Informanternas bakgrund	24
Skola 1	24
Skola 2	24
5.2 Analys av intervjuerna	24
Begreppet koncentrationssvårigheter	24
Bakomliggande orsaker till koncentrationssvårigheter	25
Faktorer i undervisnings sättet med betydelse för koncentrationsförmågan.....	26
Faktorer i miljön med betydelse för koncentrationsförmågan	27
Hur man underlättar för barn med koncentrationssvårigheter	28
Vad man skulle vilja göra om möjligheten fanns	29
Att skolan delar lokal med fritidsverksamheten	30
Hur barn påverkas av att ha många vuxna omkring sig.....	31
Materialets betydelse för koncentrationen	31
Förflyttningar och att förbereda barnen.....	32

Att ingå i olika gruppkonstellationer	32
6. DISKUSSION OCH SLUTSATSER	34
6.1 Metoddiskussion.....	34
6.2 Resultatdiskussion.....	34
6.3 Pedagogiska konsekvenser och förslag till fortsatt forskning.....	38
REFERENSER.....	39
BILAGA	41

1. INLEDNING OCH PROBLEMOMRÅDE

På senare år, upplever vi, har det blivit allt vanligare att diagnostisera barn med olika svårigheter.¹ Vi tänker främst på barn med koncentrationssvårigheter, med diagnoser som ADHD och DAMP. Elisabeth Nordin-Hultman (2008) skriver att det idag är allt fler barn i förskolan och skolan som har svårt att koncentrera sig. Hon menar att många barn skapar sin identitet utifrån detta och det hon vill belysa i sin artikel är att "svårigheterna individorienteras och huvudsakligen förklaras med faktorer som knyts till barnet" (s. 43). Vi har under vår verksamhetsförlagda del av utbildningen stött på klasser som har varit mer eller mindre röriga och har börjat fundera över vad detta kan bero på. I de yngre åldrarna är det vanligt med gruppindelade lektionspass då får barnen möta många olika vuxna och de måste oftast flytta från sitt klassrum för att få plats, till ett grupprum eller ett annat klassrum. Detta kan leda till otrygghet och skapar ofta förvirring, det kan till exempel vara svårt för barnen att få med sig allt de behöver och de kan få springa mellan klassrummen.

Vi vill undersöka vad som påverkar barn med koncentrationssvårigheter.² Vi skriver "barn med koncentrationssvårigheter" eftersom det är det begrepp som brukar användas i litteratur och i vardagligt tal. Detta är dock, enligt oss, ett alltför ensidigt sätt att se på barnen. Vi tror att barn får svårt att koncentrera sig när de befinner sig i en miljö som inte är anpassad efter dem eller utsätts för ett undervisningssätt som helt enkelt inte passar dem. Det måste vara vi vuxna som anpassar oss efter barnen och inte tvärtom. Genom litteraturgenomgången kommer vi att beskriva olika sätt att se begreppet koncentrationssvårigheter. En del författare har ett synsätt där barn med koncentrationssvårigheter kan vara barn som i vissa situationer är okoncentrerade, andra menar barn som har en diagnos på koncentrationsproblem och ett tredje kan vara att se barnen som bärare av problemet. De olika synsätten skiljer sig alltså åt och hur man väljer att se på problemet är avgörande för om man kan förebygga eller måste åtgärda. Vi menar att miljön har stor betydelse och vill undersöka hur man kan få barnen att känna sig trygga i skolan. Vi tänker då på saker som att de får ha sina klassrum ifred från fritidsverksamhet och liknande. Ann Johansson, Anna Skillström-Carlsson och Carina Ring (2007) skriver "Forskning visar att upp till 70 % av eleverna påverkas av sin miljö och att om skolan upplevs som en behaglig plats att vara på har redan en dörr öppnats för att underlätta inläring" (s. 5).

Finns det undervisningssätt som försvårar för barn med koncentrationssvårigheter och hur gör man istället för att underlätta för dem, är också något vi funderar över. Vi vill ta reda på hur man kan anpassa sin undervisning så att den passar alla barn. Vi tror att det sätt som passar barn med koncentrationssvårigheter även är bra för övriga barn i klassen. Vi tänker då på tydlighet och rutiner som två viktiga grundstenar. Nordin-Hultman (2008) menar att undervisningens utformning tenderar att bli betydelselös i och med det individorienterade synsättet och att detta är ett problem. Hon skriver vidare att man enligt en interaktionistisk syn, som t ex läroplanerna grundar sig på, istället ska se barnen i samspel med sin omgivning eller miljö och inte isolerad från detta. Hon menar dock att detta inte fungerar i praktiken. Man måste först inse att det finns djupt rotade tankar om att det ändå är barnet som bär på problemet, innan man kan efterleva ett interaktionistiskt synsätt. Nordin-Hultman skriver att

¹ Med barn menar vi elever i skolår F-3.

² Vi tror att koncentrationssvårigheter i många fall är situationsbundna, men vi kommer i litteraturgenomgången att ta upp olika synsätt.

de gör det möjligt att se att eleverna som vi uppfattar som okoncentrerade mycket väl kan koncentrera sig; att koncentrationsförmågan till stor del också beror på vad som i elevernas ögon finns, och framför allt inte finns, att koncentrera sig på (s. 45).

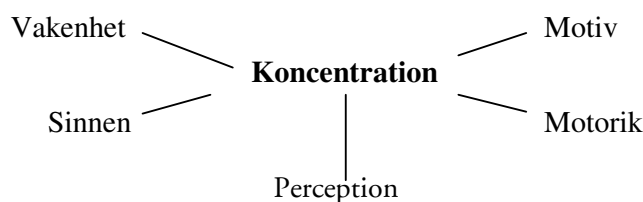
Vi menar att det som lärare är viktigt att vara medveten om detta, för att kunna underlätta och rent av undvika att barn får svårt att koncentrera sig. Sverre Asmervik, Terje Ogden och Anne-Lise Rygvold (2001) skriver att skolan som system skapar problem och vi ställer oss tillsammans med dem frågan ”Vad är det i skolans innehåll, miljö och krav som bidrar till att skapa så många problem hos så många barn och ungdomar? Måste vi lära oss att leva med dessa faktorer eller kan de ändras och i så fall hur?” (s. 13).

2. LITTERATURGENOMGÅNG OCH TEORIANKNYTNING

Här kommer vi att skriva om det nuvarande kunskapsläget, om styrdokument så som läroplanerna genom tiderna och annan relevant litteratur.

2.1 Koncentration

Enligt Lisbeth Iglum (1999) är koncentrationsförmåga lika med koncentration och uppmärksamhet och kommer från engelskans selective attention som betyder att rikta uppmärksamheten. Björn Kadesjö (2001) skriver vidare om vad det innebär att vara koncentrerad och nämner tre saker som man måste kunna, ”rikta sin perception, sina tankar, sina känslor mot uppgiften, utesluta ovidkommande stimuli, komma igång med, hålla fast vid och avsluta uppgiften” (s. 16). Johan Hintze och Christer Sandberg (1999?) beskriver de olika delarna och förtydligar med en figur som de kallar koncentrationsmodellen.



Björn Adler och Hanna Adler (2006) skriver att perception är grunden för hur vi upplever omvärlden och utgör därmed också basen för inläring. Svårigheter i perceptionen ger problem med att sortera intrycken och avgöra vilka som är väsentliga att reagera på. Det ger också problem med att bearbeta intryck från flera sinnen samtidigt och situationer med många intryck blir därför lätt kaotiska för personer med perceptionssvårigheter. När man inte kan tolka information blir det ointressant, därför visar sig perceptionsstörningar ofta som en form av koncentrationsproblem. Enligt Kadesjö (2001) handlar det alltså om att registrera intryck från allt som finns omkring oss, men eftersom det finns så många intryck måste vi välja vilka vi ska ta in och vilka som ska stängas ute. Detta, menar han, bestäms av några faktorer där de viktigaste är ”Barnets *tidigare erfarenheter*, kunskap och intellektuella nivå. Barnets *känsloliv*, dvs. vilka emotionella reaktioner som intrycken från omvärlden väcker hos barnet. Barnets *motivation* till att vilja närma sig den konkreta uppgiften” (s. 17). Något annat som är viktigt för barn med koncentrationssvårigheter är deras självtillit. Det finns olika typer av koncentrationssvårigheter, därför kan man inte bara säga att ett barn har svårt att koncentrera sig utan måste se vad som menas med det. Eva Johannessen (1997) skriver ”koncentration definieras ofta utifrån ett lärarperspektiv: ett barn som inte koncentrerar sig på det som läraren anser vara viktigt är okoncentrerat” (s. 35). Hon menar att ett barn nästan ändå alltid är koncentrerat på något men kanske inte på det som var tänkt. Anledningen till att barnet har svårt att koncentrera sig kan alltså vara bristande motivation eller intresse.

2.2 Vad är koncentrationssvårigheter?

Kadesjö (2001) beskriver barn med koncentrationssvårigheter som barn med stora krav på sin omgivning. Han menar att dessa barn kan få lärare att känna sig maktlösa och få en känsla av

att man inte kan ägna sig åt det pedagogiska arbete som man utbildats för. Kadesjö skriver vidare om det moderna samhällets påverkan på barn och ungdomar och menar att de utsätts för många nya intryck, impulser, möjligheter och spännande aktiviteter. Detta kan givetvis vara bra, men inte för alla barn. Istället finns det risk för att ojämlikhet skapas mellan de som kan utnyttja det nya växande utbudet och de som inte kan detta. För barn som inte klarar nya uppgifter kan möjligheterna, som av andra upplevs som positiva, leda till splittring och kaos. Kadesjö skriver även om alla intryck dagens barn får möta under en skoldag ”Under sin dag i förskolan eller skolan möter de massor av människor, ingår i flera grupper, upplever skiftande händelser i olika miljöer” (s. 14). Britt-Inger Olsson och Kurt Olsson (2007) skriver liksom Kadesjö (2001) om informationssamhällets påverkan, om alla intryck dagens barn får ta emot. Olsson och Olsson (2007) skriver om koncentrationssvårigheter och menar att barn måste uppfatta verkligheten som begriplig och meningsfull för att kunna koncentrera sig. Vidare skriver Kadesjö (2001) om vilken viktig uppgift vuxna har i barns med koncentrationssvårigheter liv. I första hand är det föräldrarna som måste hjälpa barnen men skolan har också ett ansvar, de måste ”skapa en vardagssituation som ger dem chansen att utvecklas utifrån sina förutsättningar så att deras positiva sidor får möjlighet att komma till uttryck” (s. 15). Både Kadesjö och Iglum (1999) påpekar att barn med koncentrationssvårigheter lever i nuet och därmed påverkas deras förmåga att hantera och följa regler.

Kadesjö (2001) hävdar att ett utmärkande drag för barn med koncentrationssvårigheter är oförutsägbarhet. Iglum (1999) anser att uppmärksamheten är beroende av tid, rum och dagsform. Den egna motivationen har nära samband med motivationen för uppgiften. Även Kadesjö (2001) menar att det finns olika faktorer som påverkar deras förmåga att koncentrera sig, bl a motivation, vilken typ av uppgift det är, yttre förhållanden och att vara tillfreds med situationen. Han påstår att ett barn med koncentrationssvårigheter blir fortare trött än andra barn. De är barn som är beroende av motivation, mer än andra barn, men samtidigt är det även svårare att väcka deras motivation. Kadesjö skriver ”Utifrån detta gör man det lättare för sig som vuxen att tänka att barnen har ett motivationshandikapp, dvs. har en svårighet med att bli motiverad av det som de flesta andra blir motiverade av” (s. 48). Barnen har dessutom svårt att granska sig själva och sitt handlande. Barnen har bra och dåliga dagar och ibland kan det finnas orsaker som gör att man förstår att dessa dagar är sämre, t ex ett bråk hemma eller oro om något nytt ska hända under dagen, och ibland förstår man inte alls varför det är en dålig dag. Hintze och Sandberg (1999?) skriver att olika barn kan visa samma beteende i en situation men orsakerna till beteendet kan variera. De menar därför att koncentrations- och uppmärksamhetsproblem kan bero på olika saker och förklaras på olika sätt. Asmervik m fl (2001) skriver att det är viktigt att tänka på att ett barn med MBD inte gör saker med vilje, det handlar om att de inte kan kontrollera sig själva och sina impulser.³ De skriver också att utvecklingen av det centrala nervsystemet kan påverka motoriska och perceptuella problem.

Kadesjö (2001) nämner tre olika typer av koncentrationssvårigheter, primära, sekundära och situationsbundna, men även en kombination av dem olika kan förekomma.

Primära koncentrationssvårigheter

Primära koncentrationssvårigheter visar sig i de flesta situationer ett barn befinner sig i och de är ofta stora och varaktiga. Även motoriska problem kan leda till koncentrationssvårigheter, då problemen kan göra att uppmärksamhet tas från den aktuella uppgiften. För att kunna hjälpa ett barn måste man först veta orsakerna till problemet och de kan som sagt se olika ut. Ka-

³ Eller DAMP, vår anmärkning.

desjö (2001) fokus ligger på de primära koncentrationssvårigheterna och han förklarar dem så här "Primära koncentrationssvårigheter är ett biologiskt betingat tillstånd som innebär problem med att rikta uppmärksamheten på en uppgift, att *utesluta* ovidkommande stimuli och dessutom att *hålla fast* vid uppgiften tills den är avslutad" (s. 22). Även här kan uppväxtmiljön ha betydelse, men det är inte den som skapar problemen. Om de primära koncentrationssvårigheterna skriver Olsson och Olsson (2007) att det finns de som ser det som ett psykologiskt problem och de som ser det som ett biologiskt.

Sekundära koncentrationssvårigheter

De sekundära problemen uppstår som en följd av förhållanden i barnets miljö, t ex hur barnets uppväxtsituation ser ut. Kadesjö (2001) menar att "ett möte mellan barnet med dess tankar, känslor och erfarenheter och en uppgift det ställs inför" måste ske för att barnet ska kunna koncentrera sig (s. 20). Om barnet tänker på andra saker, t ex sådant som hänt tidigare, blir det svårt för barnet att ha fokus på den uppgift det ska. Ett barn som vuxit upp i en rörig hemmiljö får det inte lättare om det dessutom tvingas gå i en stökig skolmiljö. Kadesjö skriver att barnet får svårt att uppfatta vad som förväntas av det om pedagoger eller andra vuxna i skolan är otydliga. Kadesjö jämför koncentrationssvårigheter som främst beror på brister i familjesituationen eller har annan psykisk koppling med de primära och menar att det tidigare inte dominerar barnets beteende på samma sätt som det senare. Om ett barn känner sig tryggt, blir uppmärksammat och bekräftat kan mycket väl koncentrationssvårigheterna försvinna.

Barn med koncentrationssvårigheter kan också bli väldigt passiva och man kallar dem ofta för dagdrömmare, enligt Kadesjö (2001). De sitter och funderar och kommer inte igång med sitt arbete och detta är barn som inte upplevs som lika krävande av sin omgivning. Iglum (1999) påpekar att dessa barn därför inte fångar lärarens uppmärksamhet på samma sätt som de hyperaktiva barnen. Kadesjö (2001) skriver att barn kan pendla mellan att vara antingen överdrivet aktiva eller överdrivet passiva, men även både och. Men hur detta ter sig beror naturligtvis även på vilken situation barnet befinner sig i eller vilket humör det är på. Som tidigare nämnts är det därför viktigt att se till i vilket förhållande som problemen framkommer, när man ska beskriva dem. Det finns inte lika många studier kring barn som är passiva som det finns om de aktiva men de som gjorts visar att de passiva barnen är färre och att det är lika många flickor som pojkar. Han hänvisar till en undersökning från Kanada som säger att de passiva är mindre impulsiva, har lättare för att hålla sig till en given uppgift och lättare klarar ett socialt samspel. De har dock oftare motoriska och perceptuella avvikelser och svårare med inlärning än de hyperaktiva. Man menar också att det oftare finns förlossnings- och nyföddhetskomplikationer bland dessa barn. De passiva barnen behöver som sagt också stöd, de har lätt att bli sena i sin utveckling och blir därför inte särskilt populära bland sina kamrater. De behöver också uppmuntran och stimulans för att våga och kan kräva mycket tålamod av vuxna omkring sig.

Situationsbundna koncentrationssvårigheter

Situationsbundna koncentrationssvårigheter handlar, som man hör av namnet, om att det kan vara svårt att koncentrera sig i en situation men inte i en annan. När Olsson och Olsson (2007) nämner situationsbundna problem menar de att "det är bra att analysera dem både utifrån individ-, grupp- och organisationsnivå" (s.14). De hänvisar till Bengt Persson som skriver om specialpedagogik ur ett relationellt perspektiv, vilket innebär att man ser till situationer då barnet lyckas hantera sina problem.

Hintze och Sandberg (1999?) skriver "För att kunna förstå och hjälpa barn med koncentrationssvårigheter, måste man se utvecklingen som ett samspel mellan biologiska, psykologiska och sociala faktorer" (s. 16). De menar att man måste se till alla faktorer annars tappar man helhetsperspektivet. De olika faktorerna väger dock olika tungt för olika barn.

2.3 Diagnoser

Kadesjö (2001) skriver att man i Sverige och i andra länder började använda termen MBD för barn med primära koncentrationssvårigheter och motoriska och/eller perceptuella avvikelser. MBD stod först för Minimal Brain Damage men ändrades sedan till Minimal Brain Dysfunction, som står för små störningar i hjärnans funktion. Efter att termen fått mycket kritik för att vara orsaksförklarande beslöt nordiska forskare sig för att ändra till den beskrivande termen DAMP som betyder Dysfunktion i fråga om Avledbarhet, Motorik och Perception. Utanför Norden använder man sig istället av termen ADHD som står för Attention Deficit Hyperactivity Disorder som på svenska betyder Uppmärksamhetsstörning med hyperaktivitet. Kadesjö menar "För att skapa överensstämmelse mellan DAMP och ADHD definieras idag DAMP som ett funktionshinder som utgörs av kombinationen ADHD och motoriska/perceptuella svårigheter" (s. 66). Olsson och Olsson (2007) skriver också om dessa begrepp och börjar med att förklara varför man använt olika begrepp i Norden och övriga världen. De menar att man började använda DAMP för personer med svårigheter att kontrollera sin motorik och att tolka sina sinnesintryck. Eftersom detta endast används i Norden har man börjat använda det mer internationella ADHD med tilläggsdiagnosen DCD (Development, Coordination, Disorder) för personer som även har perceptuella och motoriska svårigheter.⁴

Det har gjorts flera undersökningar om hur många barn som har ADHD eller DAMP de senaste 30 åren, skriver Kadesjö (2001). Olika barngrupper har undersökts och man har använt varierad metodik och därför råder en viss osäkerhet kring vad som är riktigt. Det finns en diagnosmanual "DSM-IV" som genom kriterier anger olika psykiska störningar och beteende- och utvecklingsavvikelser. Följer man den har 3-5 % av alla barn i skolåldern ADHD. Enligt Hintze och Sandberg (1999?) varierar antalet diagnoser med samhällsekonomin, ju sämre ekonomi desto fler diagnoser. Detta beror på att det kan krävas en diagnos för att få de resurser som behövs. De poängterar att "Stor risk finns att barn diagnostiseras i stället för att man söker orsaker till beteendet i barnens situation och i samhället" (s. 11). Fördelen med en diagnos kan vara att föräldrarna kan känna en lättnad att felet inte låg hos dem och därmed ge dem nya krafter att hjälpa barnet. En diagnos kan dock placera problemet hos barnet vilket kan påverka bemötandet och samspelet med barnet. Sättet omgivningen bemöter barnet påverkar hur det ser på sig själv och det är därför viktigt att vara medveten om detta. Nordin-Hultman (2004) skriver om den ökade diagnostisering som görs av barn idag och den ständiga bedömning som de utsätts för. Hon undrar vad detta kan ha för betydelse för barnen. Hon tar även upp vilka bilder man har av ett barn. Barn- och utvecklingspsykologiska perspektiv har varit dominerande inom pedagogiken och kanske främst inom förskolan. Det man gör är att man riktar sin uppmärksamhet mot barnet för att förstå vad som ligger bakom dess beteende. Hon skriver "Ett dominerande mönster är således att huvudsakligen söka förklaringar till barnens beteenden i psykologiska, sociala och biologiska bakgrundsfaktorer" (s. 19-20). Ett annat sätt att se barn på är att försöka definiera barnet med en identitet. Ett tredje sätt är att se till de tillfällen som barnet inte klarar av, då barnet fungerar bra ser man det som mer neutralt. Man ser alltså enbart det negativa "Barnen tar då gestalt snarare i termer av brister och ofyllda

⁴ Efter att ha läst mycket litteratur där diagnoser beskrivs har vi märkt att dessa används och tolkas på något olika sätt, olika forskare använder olika termer för de olika diagnoserna. Vi har valt att använda oss av de termer som i Sverige verkar vara mest förekommande.

behov, än utifrån sina kompetenta handlingar och interaktioner i förskolan och skolan” (s. 20). Hon skriver att när psykologiska teorier översätts till pedagogisk praktik så styr det hur man ser på barn både i förskola och skola.

Ett fokus på barns psykologiska värld och sociala bakgrund, på det som förstås som typiskt för barnet och på det som barnen inte klarar av, är tankemönster som verkar naturliga och dominerar bland pedagoger i hela det barn- och ungdomspedagogiska fältet (s. 20).

Asmervik m fl (2001) skriver att problemet med diagnostisering är att man lätt kan se barns beteende som en sjukdom och att de därmed blir stämplade. De menar därför att det passar bäst att prata om diagnoser specialister emellan och kanske inte mellan lärare och föräldrar. Hintze och Sandberg (1999?) menar att barn kan fungera olika i olika situationer, de är känsliga för den miljö de vistas i. Det är viktigt att komma ihåg att en diagnos inte är livslång, det finns mycket som påverkar barnet och därför måste den omprövas hela tiden. De skriver vidare att en diagnos aldrig får vara slutet på arbetet, utan ska utgöra början. Iglum (1999) betonar att det kan finnas en risk med diagnoser, att man som lärare letar efter tecken och beteenden som bekräftar diagnosen istället för att se hela barnet.

2.4 Vad är utmärkande för barn med koncentrationssvårigheter?

Kadesjö (2001) beskriver barn med primära koncentrationssvårigheter som vilka andra barn som helst. Han menar att de behöver ”kärlek, tålmod, stimulans och tydlighet, men kanske så mycket mer av allt detta” (s. 25). Typiska problem som dessa barn brukar ha är att ha svårt med uppmärksamhet, impulsivitet, att ha en passande aktivitetsnivå och att följa instruktioner och regler. Detta är problem som alla barn kan ha i speciella situationer ”Det är svårighetsgrad, omfattning och påverkan på barnets vardag som avgör hur de skall värderas” (s. 25). Svårighetsgraden på problemen kan skilja mellan olika barn men även hos ett och samma barn under olika tider. Problemen kan även se olika ut i olika miljöer och behöver inte uppfattas på samma sätt av alla personer i omgivningen. Barn som har svårt med uppmärksamheten blir lätt distraherade av saker som sker runtomkring dem. Dessa intryck har inte blivit självklara för barn med koncentrationssvårigheter, som de blivit för andra barn, menar Kadesjö. De har inte tillräckligt med energi för att klara av den uppgift de håller på med och börjar därför titta efter vad andra gör. Både Iglum (1999) och Kadesjö (2001) säger att barn med koncentrationssvårigheter ofta är bra på att se olika detaljer men inte klarar av att sätta ihop dessa till en helhet. Barnet slutför inte saker och märker så småningom att det inte klarar att göra det som andra barn kan och detta påverkar självkänslan.

Kadesjö (2001) skriver att andra barn med koncentrationssvårigheter är impulsiva i sitt agerande, de gör det som ligger närmast till hands och har svårt att se till framtiden och vilka konsekvenserna blir. Iglum (1999) betonar att de har svårigheter att se orsakssammanhang. De är ofta också impulsiva i sina känslor och har svårt att reagera på en lagom nivå. Antingen är man väldigt glad eller helt förtvivlad, menar Kadesjö (2001). Ett impulsivt barn kan också vara impulsivt i sina rörelser vilket skapar problem, både för barnet själv och för kompisar och andra runtomkring. Han skriver om det överaktiva barnet, vars beteende inte går ihop med skolans norm där man förväntas kunna sitta still. Här menar vi att lärare har en viktig roll, att utmana barn och anpassa undervisningen så att den passar alla. Det är skolan som måste anpassa sig efter barnen och inte barnen som ska anpassa sig efter skolan. Att man brukar säga att barnet har svårt att sitta still skulle Kadesjö hellre beskriva som ”att det handlar om att barnet har svårt att anpassa tempot på sin aktivitet i relation till vad som skulle vara lagom än att barnet totalt rör sig mycket mer än andra” (s. 35). Barnet kan alltså ha svårt att

anpassa sin aktivitetsnivå till vad uppgiften kräver. I varje vardagssituation finns en rad förväntningar på ett barn, om barnet inte når upp till dessa förväntningar anses det ha problem. Även Hintze och Sandberg (1999?) menar att det är när barn konfronteras med krav och samspelsituationer i skolan som dess svårigheter med koncentrationen framkommer. För att minska konflikterna mellan omgivningens förväntningar och vad barnet klarar av bör man antingen anpassa kraven och tillrättalägga miljön eller hjälpa barnet att utveckla sina färdigheter. Ett barn kan vara väldigt aktivt på rasten och sedan komma in och vara väldigt passivt på lektionen. Kadesjö (2001) betonar att "Det är angeläget att man som förskollärare och lärare känner igen detta mönster så att man inte anklagar barnen för att vara lata, när de egentligen inte kan vara alerta" (s. 36).

Iglum (1999) skriver att barn som är hyperaktiva har en kroppslig oro, de har svårt att sitta still och byter ofta aktivitet utan att slutföra. För att motverka detta krävs koncentration som för barnen tar stor energi och uppmärksamhet. Hon skriver att det tydligaste draget för barn med ADHD är att de har brister i koncentration och uppmärksamhet. De saknar uthållighet och engagemang, även om de kan vara kreativa. Barn med ADHD kan bli stressade av nya saker och förändringar, de kan ha låg tolerans, kort stubin och vara aggressiva.

2.5 Vad står i läroplanerna?

Den första läroplanen för grundskolan, Lgr 62, skriver om "de livliga, lättroliga eleverna" (s.83) under rubriken skolsvårigheter. Det står att dessa barn ofta har svårt att sitta stilla och lyssna och lätt spänner sig när de försöker "fylla ordningskraven" (s.84). Den menar att skola och hem måste försöka möta dem med lugn och förståelse för att försöka "ge deras aktivitet en rätt inriktning" (s.84). Den nämner även miljön, som en av orsakerna till anpassningssvårigheter och beteendevikelser, och menar att man måste skilja mellan den yttre, materiella miljön och den psykiska miljön, som är den viktigaste. Ansvar för att ge barnen trygghet ligger, enligt Lgr 62, i första hand hos föräldrarna och inte på skolan. Lgr 62 tar även upp koncentrationssvårigheter och menar elever som har svårt att koncentrera sig på en arbetsuppgift eller har svårt att sitta still. Att be eleven att lugna ner sig har endast en tillfällig verkan eller till och med motsatt effekt. Vidare skriver de att "I studiearbetet kan erkänsla från läraren och kamraterna liksom känslan att vara positivt uppmärksam av dessa vara eleven till hjälp, men vanligen ligger problemen för djupt för att kunna lösas endast härigenom" (s.85). Lgr 69 har samma tankar om elever med koncentrationssvårigheter.

Medan Lgr 62 och Lgr 69 såg koncentrationssvårigheter som ett problem för föräldrarna så menar Lgr 80 att "Skolan skall söka motverka att elever får svårigheter i skolarbetet. Den måste därför utforma sitt innehåll, sitt arbetssätt och sin organisation så, att den smidigt kan anpassa sig till olika elevers individualitet" (s.52), under rubriken elever med särskilda behov.

Redan i Lgr 80 har man tagit bort ord som koncentrationssvårigheter och ger därmed utrymme för tolkningar. I vår nuvarande läroplan, Lpo 94, har detta tolkningsutrymme blivit ännu större. Läroplanen ger nu bara övergripande riktlinjer om hur arbetet i skolan ska utformas. Den poängterar under skolans värdegrund och uppdrag att "undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov" (s. 4, www.skolverket.se). För att göra en jämförelse med Lgr 62 och Lgr 69 så står det även i Lpo 94 om hemmets betydelse för tryggheten men det har utvecklats och numera skriver man

Personlig trygghet och självkänsla grundläggs i hemmet, men även skolan har en viktig roll därvidlag. Varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter (s. 7).

2.6 Svåra situationer

Kadesjö (2001) beskriver tre situationer som kan bli svåra för barn med koncentrationssvårigheter och det är väntan, förändringar och valsituationer.

Kadesjö (2001) hävdar att ett barn med koncentrationssvårigheter fort blir otåligt och vill ha uppmärksamhet. Det har svårt att komma på något själv att göra medan det väntar och börjar därför t ex gå omkring och tjata på andra. Detta hör ihop med barnets sätt att leva i nuet, att saker händer direkt när det faller dem in. I skolan gäller det för läraren att tänka ut vilka situationer som innehåller moment där barnet måste vänta och göra klart för sig själv vilka förväntningar man då har på barnet. Kadesjö skriver vidare ”Man måste också klara ut vilka stunder av väntan som blir alltför påfrestande och som man därför inte bör utsätta barnen för” (s. 54). Exempel på situationer är om barnen ska sitta kvar när det ätit upp sin mat eller om det måste vänta på sin tur när det räcker upp handen och vill svara på en fråga.

Förändringar blir svårt för dessa barn, menar Kadesjö (2001), ”Barnets vardag är fylld av förändringsmoment som innebär att skifta från en aktivitet till en annan, från en tanke till en annan” (s. 54). Barnen måste lämna det de just håller på med för något nytt och då måste man tänka sig in i vad det nya kan innebära, det är just detta som är svårt för barn med koncentrationssvårigheter. Kadesjö skriver även om ändrade rutiner i barnens vardag som svårigheter för dessa barn och menar ”Variationer i dagsprogrammet på förskolan, ommöbleringar i klassrummet, ändrade gruppsammansättningar kan ifrågasättas ur denna synvinkel” (s. 56). Barnet behöver förberedas för förändringar.

Barn står inför många valsituationer under en dag och Kadesjö (2001) belyser att det finns sådana situationer även när vi kanske inte tänker på det. Om läraren t ex säger att de ska ha matte så förväntar den sig att det är matteböckerna och inget annat som ska tas fram, men för barnet handlar det om en massa saker det måste välja bort. Det är även lätt att som vuxen uppleva det som positivt att barnen får välja fritt, men detta är svårt för barn med koncentrationssvårigheter. De vuxna måste hjälpa barnen med detta menar han och skriver

Att hjälpa ett barn att begränsa antalet valsituationer innebär inte att man hindrar barnets spontanitet eller kreativitet. Snarare innebär det att barnet slipper ta ställning till en massa onödiga alternativ som enbart skapar splittring och som egentligen hindrar kreativiteten från att komma till uttryck i något konstruktivt (s. 58).

Detta påverkar även barnens samspel med andra. Johannessen (1997) betonar, att hantera valsituationer är något som barn måste lära sig, men att de behöver träning innan de klarar av det. Hon skriver också att tre valmöjligheter är bättre än två, eftersom två ställs mot varandra och det då blir svårt att välja ett av alternativen. John M. Steinberg (1993) skriver om alla saker som kan påverka barns koncentration redan innan de sätter sig i klassrummet. Det kan vara att de sovit för lite, inte ätit ordentligt, bråkat med någon, är ängsliga över en läxa eller ett prov eller att de haft en lång och jobbig väg till skolan. När de väl sitter i klassrummet finns det även där en rad faktorer som kan störa koncentrationen. Det kan vara saker som att barnen möter en lärare som inte ser dem, att de sitter så att de ser eller hör dåligt, sitter bredvid någon som stör eller att de är oroliga över att inte hänga med.

Kadesjö (2001) skriver om perception och menar att vissa barn har svårt att ta fram material ur sitt långtidsminne, han nämner att t ex läxan som lästes kvällen innan kan kännas främmande. Han skriver vidare att associationerna till de tidigare erfarenheterna går långsamt och medan hjärnan arbetar med att komma fram till vad impulserna betyder utsätts kanske barnet

för en ny impuls, det kan vara någon som avbryter eller försöker hjälpa till. Detta skapar ännu mer förvirring.

2.7 Miljöns betydelse för koncentration

Kadesjö (2001) skriver att ett barns svårigheter aldrig kan ses som isolerade från sitt sammanhang. Han menar att de beror på dagsprogrammet, de vuxnas förhållningssätt och på hur barngruppen ser ut. För ett barn med stora koncentrationssvårigheter finns det ingen ideal skolsituation. Kadesjö skriver att det ofta lär sig mer under ett kort lektionspass ensam med specialläraren än vad det kan göra under resten av dagen i barngruppen. Alla barn utsätts för en mängd intryck från andra barn i klassrummet och de får lite personlig uppmärksamhet från läraren. Detta, menar Kadesjö, innebär mycket stora påfrestningar för ett barn med koncentrationssvårigheter. Han skriver att det är stor risk att barnet inte bara blir stört, utan också att det stör andra. Som lärare är det viktigt att fråga sig, vad i miljön skapar splittring och vad främjar koncentration.

I Arbetsmiljöverkets rapport 2006:3 (2006) står det att ca 75 % av eleverna som undersökts går i en klass med 10-25 elever och de flesta upplever det som en lagom stor klass.⁵ De skriver att det är viktigt med en god psykosocial arbetsmiljö för att man ska kunna lära och för att kunna trivas. Bra arbetsmiljö är att ha goda relationer och kompisar, ett bra upplägg på studiearbetet med lagom mängd och tempo. De menar också att det är viktigt att själva kunna påverka. Annat som påverkar den psykosociala arbetsmiljön är den fysiska miljön och hur undervisningen organiseras. Sådant som uppgavs störa eleverna var att det ibland kan vara stökigt i klassrummet.

Johansson m fl (2007) skriver om olika lärstilar, att människor lär in kunskap på olika sätt och vilka förutsättningar som påverkar detta. De refererar till Rita Dunn och Kenneth Dunns lärostilsmodell som innehåller miljömässiga, emotionella, sociologiska, fysiologiska och psykosociala element. De tar upp olika sätt att uppfatta och bearbeta kunskap och delar in dem i två olika sätt; analytiskt och globalt. Det som utmärker en analytisk person är att den vill ha tyst omkring sig och starkt ljus, den vill sitta ensam eller i par vid bord, vill inte äta samtidigt och de har stor uthållighet. För en global person gäller att den vill ha ljud omkring sig och svagt ljus, vill sitta i grupp på golvet eller i en soffa, vill gärna äta samtidigt och tar gärna paus. Man kan ta in kunskaper på olika sätt: kinestetiskt (använda kroppen), taktilt (skapa och använda händerna), auditivt (lyssna och prata) eller visuellt (se och läsa) och detta är viktigt att tänka på. Johansson m fl ger tips på hur man kan arrangera olika rum, i korridor eller kapprum kan man t ex ha schema och andra tider som är viktiga för barnen att veta och positiva budskap. Klassrummet ska man försöka möblera så att det ger möjlighet att arbeta och lära på olika sätt.

Johansson m fl (2007) ger exempel på frågor som man kan behöva fundera över, hur man kan organisera för att kunna byta mellan olika verksamheter så som skola och fritids och hur man kan göra för att alla barn ska få den arbetsplats de lär bäst i. Man kan möblera klassrummet så att det finns flera rum i rummet, så att det finns rum både för den analytiska och den globala personen. Globala personer vill gärna sitta bekvämt för att kunna koncentrera sig och därför kan en matta vid samlingsplatsen vara bra. De skriver att "Eleverna bör ha fasta arbetsplatser med anpassad arbetsmiljö för elevens optimala inlärningsstil" (s. 26). Därför kan man med

⁵ Vi menar dock att det i de flesta fall är fler barn än så i klasserna och att detta kan påverka barnens koncentration.

fördel möblera rummet på olika sätt med olika hörn som passar alla elever. Kirsten Juul (2005) skriver att för en del barn kan koncentrationen underlättas om de har något att plocka med samtidigt som de ska lyssna eller kanske titta på något. Johansson m fl (2007) tipsar om koosboll, en plock- och pysselboll, som t ex kan användas vid samlingar om ett barn har svårt att låta bli sina kamrater. Barnet får då något att ha i händerna som sysselsätter, vilket är bra för taktila personer om de måste ta in information på ett sätt som inte är naturligt för dem. De skriver om de olika fördelarna med koosbollen:

- Stimulerar hjärnan
- Får dig att slappna av
- Lugnar din oro
- Ger skärpt uppmärksamhet
- Ger mindre rädsla att tala i grupp
- Ökar förmågan att lyssna, koncentrera sig och ta in
- Ett stöd och hjälp för blyga barn
- Lugnar stressade personer (s. 24).

Något annat som kan påverka koncentrationen är belysningen. Forskning visar att starkt ljus och särskilt fluorescerande lysrör kan göra barn rastlösa. En del barn behöver ljud omkring sig för att koncentrera sig medan andra vill ha tystnad menar Johansson m fl. Man kan använda svag bakgrundsmusik och för elever som vill ha helt tyst kan man ha hörselskydd till hands eller ha ett tyst hörn. Det är bra att ha rörelseavbrott eftersom man får svårare att koncentrera sig efter att ha suttit still en stund. Ett exempel på rörelseavbrott är jonglering ”Jonglering utvecklar förmågan att använda båda händerna lika bra, tränar snabba reflexer, samordning mellan öga och hand och tränar dej till en avspänd koncentration” (s. 34). Andra tips de ger är att ha hjärngympa och de menar även att avslappning ger en mer avspänd koncentration vilket gör att man blir mer fokuserad och kan ta in ny information.

Kadesjö (2001) skriver att man kan hjälpa barnet att rikta uppmärksamheten på uppgiften genom att hjälpa det att hålla ordning i och på bänken. Om barnets placering i klassrummet skriver han att den ”bör vara sådan att den underlättar nära samspel och ögonkontakt med läraren och innebär minsta möjliga störning från de andra barnen” (s.185). Christopher Gillberg (2005) säger samma sak och menar att då distraheras inte barnet hela tiden av vad de andra i klassrummet gör och läraren har lättare att uppmärksamma missförstånd och andra svårigheter om barnet sitter precis framför. Iglum (1999) skriver att det för en del barn kan fungera att sitta längst bak, då de kan ha kontroll över vad som händer i klassrummet. Kadesjö (2001) menar att barnet alternativt kan få sitta utefter ena långsidan, vänd mot de andra barnen. Då behöver barnet inte vända sig om för att se de andra. Det har inte heller någon bakom sig som en del kan uppleva obehagligt och hotande. Även Asmervik m fl (2001) och Juul (2005) skriver detta om barnets placering och Juul menar vidare att man kan ställa en skärm vid barnets bänk, som det själv kan ställa fram när det känner att det vill skärma av. Det är viktigt att det själv gör detta, så att det inte blir en bestraffning eller uteslutning av barnet. Juul skriver också att barn som stör sina klasskamrater kan behöva ha det material de kan komma att behöva vid sin plats för att slippa gå förbi de andra barnen. För andra barn kan det vara just den pausen och rörelsen de behöver för att kunna koncentrera sig. Man måste därför utgå från varje barn när man planerar sitt klassrum och sin undervisning. Kadesjö (2001) skriver också om förflyttningar och grupparbeten, och menar att det kan leda till mer oro, prat och rörelse i klassrummet. Vid grupparbeten riktar inte alla uppmärksamheten mot samma uppgift, och man ställs också inför fler valsituationer vilket är svårt för barn med koncentrations-svårigheter. Att dela arbetsbord med andra innebär att gränserna mellan min plats och din plats blir flytande, och prylarna sprids lätt över en stor yta.

Kadesjö (2001) skriver om vad som kännetecknar en inlärningsvänlig atmosfär i klassrummet och refererar till Karin Taube som menar att den kännetecknas av att eleverna:

- Känner sig accepterade och omtyckta
- Vet vad de får och inte får göra och vet varför man sätter gränser
- Möter tolerans, förståelse, intresse och respekt
- Får uppmuntran, beröm och erkännanden
- Får hjälp med sina svårigheter
- Får pröva nya idéer
- Känner att de duger (s.187).

De svåraste passen under skoldagen för elever med koncentrationssvårigheter är de som inte är strukturerade. Kadesjö menar t ex raster, matsalssituationer och omklädning till idrott. Det finns risk att svårigheterna för barnet blir värre i situationer som består av flera olika intryck, som t ex knuffar, stötar och olika ljud. För att undvika detta kan barnet få ha sin krok en bit från de andras, det kan få gå till matsalen fem minuter före de andra för att slippa stå i kö, få hjälp av en vuxen vid omklädning till gymnastiken eller kanske ett eget omklädningsutrymme och få slippa att duscha.

Christina Axengrip och Jens Axengrip (2004) skriver att ”De senaste åren har media belyst att arbetsmiljön i skolan många gånger är ohälsosam för både lärare och elever med bristande arbetsro och stress” (s. 36). De menar att barn med DAMP och ADHD drabbas extra hårt av detta eftersom inlärningsmiljön är så viktig för dem. Detta leder till negativa konsekvenser för hela klassen menar Axengrip och Axengrip. De skriver vidare att om vi kunde halvera antalet barn i varje klass så skulle sannolikt majoriteten av dessa problem försvinna. Och detta är ju en åtgärd som skulle gynna både barn och vuxna i skolan. Även Gillberg (2005) skriver att ”majoriteten av alla barn med DAMP har svårt att tillägna sig något av undervisningen i en stor klass om inte särskilda åtgärder vidtagits på något sätt” (s.145). För barn med koncentrationssvårigheter underlättar det mycket om de har:

- Ett hemklassrum
- En bestämd plats i klassrummet
- En egen klädhängare
- Penna och övrigt material finns på bestämda platser (Axengrip och Axengrip, 2004, s. 86).

Enligt Axengrip och Axengrip (2004) kan ett rums utseende försvåra både inlärning och social förmåga. Väggarna bör vara fria från intryck och ha milda färger, men de menar att ett rum inte behöver vara sterilt inrett för att vara en bra miljö för barn med koncentrationssvårigheter. Det räcker att man undviker att ha för mycket saker på väggarna och att man kanske kan ha begränsade ytor för teckningar. Gillberg (2005) menar, till skillnad från många andra, att en stimulusfattig miljö i inlärningssituationen inte alltid är det bästa. Han skriver att för en del spelar sådana faktorer mindre roll, och de kan lära sig bäst om de har på musik eller om TV: n står på. Han menar att man inte kan ge något generellt råd om hur det optimala pedagogiska rummet ska se ut, utan att man får prova sig fram för att se vad som fungerar bäst i varje enskilt fall. Axengrip och Axengrip (2004) ger också tips på hur man kan anpassa ett rum för att underlätta för barn med koncentrationssvårigheter:

- Bestämda platser i klassrum, arbetsrum, matrum, korridor, hall, omklädningsrum.
- En stadig och tung stol, gärna höj- och sänkbar med ett rejält fotstöd
- En tejpad ram i avvikande färg runt kanten på arbetsbänken är ett tips för att hjälpa barn att bli medveten om ytans begränsning. Detta för att underlätta för personer vars material ständigt rasar i golvet. I många fall kan ramen förtydliga var arbetsbänkens gränser går och hjälpa till att behålla materialet på

bänken. Arbetsbänken bör kunna vinklas eftersom många upplever att det blir vilsammare för ögonen då.

- En god belysning över arbetsbänken hjälper till att skärpa uppmärksamheten vilket kan vara nödvändigt vid perceptionssvårigheter (s. 100).

Iglum (1999) skriver "I övrigt bör hela miljön (bland annat det fysiska rummet och antalet personer som är inblandade i undervisningen av eleven) vara av så enkelt slag att eleven inte blir förvirrad genom att bombarderas med alltför många eller starka intryck" (s.27). Olsson och Olsson (2007) nämner miljön som ett sätt att förebygga koncentrationssvårigheter. De skriver om hur man kan möta barn och ungdomar med ADHD och menar att "Det är viktigt att man från skolans sida försöker tillrättalägga miljön innan man börja ställa en diagnos så att personer med symtom på ADHD ges utrymme att påverka och hantera sin situation" (s. 31).

Tore Duvner (1997) anser att en barngrupps arbetssätt påverkar uppmärksamhetsförmågan på olika sätt. Han menar att det ofta innebär alltför stora krav att förvänta sig att barnet själv ska organisera sitt arbete och genomföra detta. Vid de tillfällen då eleverna själva får välja sina arbetsuppgifter kan det bli rörigt och ge många intresseväckande intryck. Detta, menar Duvner, kan göra det extra svårt för barn med ADHD att koncentrera sig på sitt eget arbete. Istället kan man behöva lägga upp arbetet så att alla elever sitter stilla på sina platser under kortare stunder.

Socialstyrelsen (2005) menar att en skolmiljö som inte anpassats till barnets förutsättningar kan förvärra problemen hos barn med koncentrationssvårigheter. Det står att

Barnen behöver en väl strukturerad skoldag som de har lätt att överblicka, med möjlighet att förutse vad som skall hända. Regler och instruktioner som barnet har svårt att hålla i huvudet och efterleva bör tydliggöras med signaler eller nedskrivna minneslappar. Kortsystem där uppgifter stegvis presenteras kan vara ett sätt att konkretisera uppgifterna (s.181).

Iglum (1999) påpekar att stabilitet och fasta rutiner kring tid, plats, personer och aktiviteter är viktigt. Det är alltså inte särskilt bra med improvisation för dessa barn. Avbrott och pauser är viktiga för både hyper- och ickehyperaktiva barn och att tänka på hur man gör vid byte av aktiviteter. Dessa barn kan uppleva negativ uppmärksamhet som belöning eftersom skäll kan vara bättre uppmärksamhet än ingen alls, så därför får man tänka på att pröva en annan metod när det inte fungerar. Att ha ett hemklassrum där alla ens saker finns är viktigt, eftersom dessa barn har svårt att orientera sig på nya platser. Klassrummet ska vara välorganiserat och lätt att överblicka. Iglum skriver att dagens schema ska vara synligt och att man kan kryssa och markera vad som avslutats för att barnen lättare kan veta var under dagen de befinner sig. Iglum skriver också att det är viktigt att inte blanda in för många vuxna kring barnet.

Nordin-Hultman (2004) skriver att man på skolorna mest verkar se till barnets sätt att vara "Förklaringar till barns handlingar och till det som händer söks i det som barnen har med sig in i situationerna. Det är barnens egenskaper och tidigare erfarenheter som kommer i fokus, snarare än den pedagogik de möter" (s. 21). Det är alltså barnet som har problem och behöver förändras, inte undervisningen. Uppgifter barnen får, hur pedagogiken utformas, rutiner och miljöer är sådant som tas ur fokus. Nordin-Hultman skriver

Frågan är varför barn, trots all god vilja från vuxnas sida, kan fogas in i en ordning av tid och rum och försättas i aktiviteter som skulle betraktas som kränkande om det gällde vuxna, och vilka ett negativt identitetsskapande faktiskt pågår. Vad är det i tänkandet kring miljö och material och kring den pedagogiska ordningen som gör det så svårt att se en pågående exkludering när det gäller de yngre barnen? (s. 26).

Hon tar upp det miljöpsykologiska perspektivet som vilar på en interaktionistisk grundsyn, syftet med detta är att se vad miljön ger för effekter på människan och att hitta bra miljövillkor. Nordin-Hultman har observerat hur miljön är uppbyggd i svensk förskola och skola jämfört med engelsk. I Sverige ser förskolans miljö ganska annorlunda ut än den gör i skolan medan den i England ser ut på samma sätt oavsett åldersgrupp. Det finns saker i svenska förskolor som placeras långt in i ett rum så att de inte syns, medan de i England placeras mer centralt och synligt. Andra saker som skiljer länderna åt är mängden av material som erbjuds barnen och hur man arrangerar olika saker. I svenska förskolor finns lite material som lockar barnen och får dem involverade. Axengrip och Axengrip (2004) menar, som vi tidigare tagit upp, att ett rum inte bör vara sterilt men att det ändå inte ska innehålla för mycket saker som stjälar fokus. Detta, att det finns lite saker för barnen att koncentrera sig på, tror Nordin-Hultman (2004) hänger ihop med att så många barn idag anses ha koncentrationssvårigheter. Hon såg också att det finns lite tillgång till fysiska material i klassrummen i Sverige. Det ger inga möjligheter till att ”undersöka, experimentera och laborera” (s. 87). Detta kopplar hon också samman med risken för koncentrationssvårigheter. Det material som finns i en förskola passar lika bra i ett klassrum. I början av boken beskriver hon tre barn i två olika situationer, en där det fungerar och en där det inte gör det. Då det fungerade menar Nordin-Hultman att det har att göra med att barnen får hålla på med ett material som känns meningsfullt och intressant för dem. I situationen då det inte fungerade fanns inget material eller så var inte det material som fanns meningsfullt för barnen.

Det pedagogiska materialet utgör således möjligheter – eller brist på möjligheter – att skapa intressanta aktiviteter och att ställa sig i givande och lärorik relation till omgivningen. Material bär på föreställningar och normer för vad barn bör hålla på med och klara av i olika åldrar och därmed vad som betraktas som sen och tidig utveckling (s. 72).

Nordin-Hultman har velat visa att uppläggning av undervisning och hur pedagogiken utformas har betydelse för hur barn är och hur de presterar. De pedagogiska rummen tar inte hänsyn till barns olikheter till att skapa meningsfulla aktiviteter. Även Johannessen (1997) skriver att barns koncentrationssvårigheter kan bero på skolans sätt att organisera arbetet. Hon menar att det är viktigt att fundera över hur problemet visar sig i olika situationer.

2.8 Undervisning som försvårar eller underlättar

Olsson och Olsson (2007) ger exempel på olika behandlingsåtgärder som kan hjälpa barn med ADHD. De skriver om ett datorprojekt som används för att träna arbetsminnet och att kognitiv beteendeterapi kan lära barnen att fungera socialt men även kan hjälpa till vid inlärningssituationer. De menar även att det är viktigt att som lärare arbeta med barnet så att det förstår vad olika regler betyder och varför de måste följas. Dessa regler bör formuleras på ett positivt sätt istället för att ge uppmaningar. Ett sätt att arbeta med sociala situationer, som för barnet är svårt, är att använda sig av sociala berättelser och seriesamtal menar författarna. Detta gör man genom att skriva berättelser för att engagera barnet och på så sätt förklara sociala situationer så att barnet kan tänka sig in i andra barns upplevelser.

Barn med koncentrationssvårigheter behöver struktur och rytm i vardagen och alla skoldagar bör börja likadant, med t ex en genomgång av vad som ska ske under dagen. Om något annorlunda är inplanerat ska man ge besked om detta i god tid och flera gånger skriver Juul (2005). Även Kadesjö (2001) tar upp detta och menar att det ger man barnen med yttre ramar, ingripanden och rutiner. Med detta hjälper man dem att reducera intrycken och valsituationerna. Genom struktur får barnen en trygghet och välkänd grund, och utifrån detta kan de möta det nya. Han menar att när ett barn har blivit välbekant med en situation har det lättare att sortera bort

onödiga intryck. Därigenom har barnet lättare i skolan om skoldagen har ungefär samma struktur varje dag. Iglum (1999) menar att det gäller att ligga steget före barnet och ge beröm för det det klarar. Hon skriver att det är viktigt att tänka på hur man talar och ger instruktioner till klassen, detta kan behöva göras separat eller skriftligt till en del barn. Juul (2005) anser att det är viktigt att se till att barnet är redo innan man låter det sätta igång med uppgiften, detta för att dämpa de inre impulserna. Man ska alltså se till att barnet har varit på toaletten, inte fryser och inte är hungrig eller törstig innan man börjar.

Juul (2005) skriver att många barn med koncentrationssvårigheter har svårt att ta till sig kollektiva instruktioner. Kadesjö (2001) menar att när man ger instruktioner till ett barn med koncentrationssvårigheter måste man vara tydlig och kanske dela upp instruktionerna i flera steg. Det är också bra om man berör barnets medvetande på flera plan, alltså inte bara genom hörseln utan också vara noga med ögonkontakt, beröring och ett uttrycksfullt kroppsspråk. Enligt Juul (2005) kan barnen också ha svårt att flytta uppmärksamheten från det de håller på med till en annan uppgift. Det kan därför vara bra att låta barnet göra färdigt en uppgift innan man bryter. Annars kan man hjälpa det genom att säga till en stund innan t ex, om tio minuter ska vi göra detta istället. Barnet får då en stund på sig att flytta sin uppmärksamhet. Kadesjö (2001) menar också att det är viktigt att sätta gränser och att ställa krav på barnet, då gäller det att det är krav som barnet kan uppfylla eller som det kan få hjälp med att uppfylla. Det är viktigt att man håller fast vid de krav man ställt och ingriper om barnet protesterar och försöker komma undan. Man får visa att man menar allvar med ord, kroppshållning och andra uttrycks sätt. Hot, bestraffning eller skäll hjälper inte, skriver Kadesjö, men däremot tålmod och en lyhörd bestämdhet. Han skriver att det kan vara bra att fundera över följande frågeställningar vid uppläggning av en arbetsplan:

- Vilka aktiviteter och sysselsättningar passar bra för barnet att delta i – vilka kan det behöva slippa?
- På vad sätt kan barnet delta? Kan man anpassa eller lägga tillräta aktiviteterna så att de passar barnets förutsättningar? Behövs vuxenmedverkan?
- Behöver dagsprogram, miljö och material anpassas för barnet? Behöver hela dagens uppläggning en tydligare struktur eller färre fria moment?
- Hur kan man få barnet att fungera bättre tillsammans med andra barn?
- Hur kan barnets utveckling stimuleras? Behöver det riktade insatser eller träning och i så fall, vad är målet med dessa insatser? (s.169-170).

Axengrip och Axengrip (2004) ger exempel på hur man kan anpassa uppgifter efter alla barn:

- Det gäller att ha rätt kravnivå så uppgifterna varken är för svåra eller för lätta
- Ge eleven en uppgift åt gången istället för en hel sida med frågor
- Man kan också täcka över ovidkommande uppgifter i en arbetsbok för att reducera antalet onödiga sinnesintryck som tröttrar ut eleven
- Det är lättare för eleven att hitta rätt bok i olika ämnen om de har olika färg
- Påbörja, fullfölja, slutföra en arbetsuppgift är något som elever med DAMP och ADHD behöver hjälp med. Varje dag, hela tiden behöver en vuxen ta ansvar för detta åt eleven. Det kräver ofta ständiga påminnelser, feedback, stöd (s. 88).

Det är viktigt med tydligt avgränsade uppgifter för barn med koncentrationssvårigheter påpekar Duvner (1997). Uppgifterna ska också vara intresseväckande och omväxlande. Instruktionerna ska även de vara tydliga och avgränsade, gärna med bilder som stöd för minnet. Man kan behöva hjälpa barnet med att urskilja det väsentliga i uppgiften, och att organisera arbetet. Barnet behöver även stöd i att genomföra uppgiften, detta gör man genom att förstärka, berömma och belöna. Det är bra med korta arbetspass menar Duvner, de ska vara tydligt avgränsade i tid och gärna med en rörelsepaus. Även Axengrip och Axengrip (2004) betonar att

barn med koncentrationssvårigheter snabbt blir trötta och att man kan byta aktivitet för att öka deras koncentrationsförmåga. Duvner (1997) skriver att för att minska störningsmomenten för ett barn med koncentrationssvårigheter behöver man sänka ljudnivån och minska mängden synintryck. Detta kan man göra genom att skapa en egen arbetsvrå för barnet.

Axengrip och Axengrip (2004) säger att många barn med koncentrationssvårigheter kan ha hjälp av att använda en dator. Istället för att lägga energi på att forma bokstäver och stava kan barnet fokusera på det som ska skrivas. Juul (2005) håller med om datorns möjligheter och menar att det är viktigare att lägga energi på tankearbetet istället för att styra pennan. Även Axengrip och Axengrip (2004) och Duvner (1997) anser att datorn ökar motivationen, koncentrationen och uthålligheten och att den hjälper till att ge struktur. Den talar även till alla sinnen vilket är bra för barn med koncentrationssvårigheter, och den gör träning av färdigheter mer varierad och lustfylld. Duvner påpekar att ett barn kan sitta i timmar och vara koncentrerat på ett dataspel, den rörliga bilden fångar uppmärksamheten och dataskärmen hjälper till att avgränsa. Barn med koncentrationssvårigheter har ofta dålig tidsuppfattning och kan ha svårt att veta hur lång tid en uppgift tar och hur mycket det hinner med. Dessa barn behöver hjälp med att planera sitt arbete, att gå igenom vad som ska göras, vilket material som behövs. Duvner skriver också att dessa barn kan ha hjälp av en äggklocka för att lättare uppleva tiden och därmed underlätta för koncentration och uthållighet.

Iglum (1999) skriver att man som lärare måste tänka på att anpassa materialet så att det passar barnen. Det är viktigt med överblick och förenkling t ex kan för mycket färg och detaljer som finns i många läroböcker störa barn. Man måste lägga upp undervisningen så att den passar barn med ADHD, med naturliga avbrott, stillhet, färre relationer och mindre kontakt med andra personer. Det kan också behövas uppgifter som är anpassade efter barnet. Att försöka locka barnet att hålla på längre än det klarar är meningslöst menar Iglum. Man bör se till att barn med koncentrationssvårigheter alltid har svar på sina när- var- hur- frågor, hävdar Juul (2005). Man ska alltså se till att barnet alltid vet var det ska vara, vad det ska göra och vad det behöver för material, när det ska göra något och tillsammans med vem.

Även Kadesjö (2001) tar upp vad man kan göra för att hjälpa barn med koncentrationssvårigheter och menar att "Varken förmaningar, tjat eller bestraffning har någon större effekt" (s. 59). Man måste istället se vad som ligger bakom ett visst beteende och förstå att det inte beror på ovilja hos barnet, då kan man lättare bemöta det på rätt sätt. Han skriver vidare att vi vuxna måste tänka över vilket ansvar vi har för att skapa en vardagsmiljö som är bra för alla barn. Han menar att det säkert är fler barn än de med primära koncentrationssvårigheter som utsätts för stora påfrestningar i förskola och skola. Kadesjö nämner att barn tvingas växla mellan aktiviteter på ett sätt som hindrar lusten. Han menar att rutiner ändras utan att man ser till vilka konsekvenser det får för barnen.⁶ Kadesjö skriver också att det finns risk för att koncentrationssvårigheter som inte behöver finnas kommer fram genom dessa faktorer och mycket annat.

2.9 Annat att tänka på

Det är viktigt att tänka på att ge barn med koncentrationssvårigheter stöd för att förhindra att deras svårigheter får negativa följder för deras självförtroende, skriver Kadesjö (2001). Ett barn med koncentrationssvårigheter kommer, trots alla insatser, att ha problem med olika sa-

⁶ Detta har vi sett under vår verksamhetsförlagda del av utbildningen och är en av orsakerna till att vi valde att skriva om just detta.

ker. Det är därför viktigt att man stärker barnets självförtroende, för att det inte ska knäckas av alla misslyckanden. Barn med koncentrationssvårigheter känner ofta oro och ångslan inför en ny uppgift, och förlorar snart motivationen till att försöka och blir passiva. Kadesjö påpekar att det därför är viktigt att man ger barnen bekräftelse, och säger saker som ”Du gjorde ett bra försök även om inte allt blev lyckat”, och ”Du duger –fastän du gör dumma saker som jag vill att du ska sluta med”. Även Iglum (1999) och Duvner (1997) menar att det är viktigt med en positiv jagbild. Duvner menar att det finns uppgifter med en inbyggd belöningsaspekt som är bra för barn med koncentrationssvårigheter.

Iglum (1999) tar upp motivation och vad som skapar det t ex överblick, bra självkänsla och att veta vad som förväntas av en själv. Det är bra att tala om för barnet vad man har för förväntningar på det, så att det vet det och bättre klarar av uppgiften. Att sätta gränser och att vara tydlig är också viktigt och att vara medveten om konsekvenserna av gränssättningen. För att skapa disciplin i en barngrupp är det viktigt att vara konsekvent, ha förmåga till inlevelse, humor, inre trygghet och att vara tydlig. Iglum skriver vidare om lärarens arbete med attityder och menar att det är viktigt att vara professionell istället för emotionell och att vara tydlig och stå för det man har sagt, annars gör man det svårt för barnet. Man ska bedöma de stora dragen i barnets beteende och se dess konkreta resultat. Hon menar att kollegial handledning kan vara bra för att upptäcka den egna professionen. Man måste även ge klasskamraterna chansen att prata om det, så att de får en förklaring till varför eleven får göra så och så eller t ex får mindre läxor, då förstår de oftast. Givetvis behövs föräldrarnas och barnets tillstånd för att få prata om det. Iglum menar att man kan förklara att det är ett handikapp som barnet inte kan hjälpa, man kan jämföra med t ex hörselproblem. Man kan också prata med barnen så att de kan tänka på om det är något de kan göra för att underlätta, om det finns regler de behöver ha eller inte ha som är rättvisa.

Enligt Juul (2005) är omgivningens uppgift att kompensera för det som barnet inte klarar, och menar att detta är att förutse, föregripa och visa vägen. Detta gör man genom yttre styrning, tydliga signaler, visuella riktmärken och frånvaro av stress. Även Johannessen (1997) skriver om betydelsen av att vara uppmärksam på situationer då problem kan uppstå. Hon skriver att personalen kan göra mycket åt miljön där problemen framkommer. Hon hävdar att rutiner, rytm och fysiska omständigheter kan skapa problem och menar saker som trånga rum och hög ljudnivå. Det är därför viktigt att alla som arbetar kring barnen har samma uppfattning och är överens om hur det ska lösas. Juul skriver att regler ska skrivas ner tillsammans med barnen och noga kontrolleras så att alla förstått dem. Reglerna och överenskommelsen om vad som händer om de inte följs, ska finnas väl synliga i klassrummet.

Juul (2005) skriver att det kan vara bra med ett avtal med barnet om att det kan få dra sig tillbaka om de känner att det behöver det. Det kan vara en lugn vrå i klassrummet eller ett grupp- rum. Alternativt kan man komma överens om en signal eller ett tecken till barnet att det kan få röra på sig, t ex springa ett varv runt huset eller liknande, för att hjälpa barnet att åter bli alert.

Hintze och Sandberg (1999?) betonar att de som arbetar med barn med koncentrationssvårigheter måste ha ett långt tidsperspektiv eftersom utvecklingen är en långsam process. Det kan annars vara svårt att hålla modet uppe. De menar att det ofta sker en försämring innan det vänder.

2.10 Teorianknytning

Sociokulturellt perspektiv

I vår undersökning utgår vi från ett sociokulturellt synsätt. Det sociokulturella perspektivet har sin utgångspunkt i den ryske psykologen Vygotskijs tankar (Roger Säljö, 2000).⁷ Silwa Claesson (2002) skriver att i det sociokulturella förhållningssättet är det den omgivande kulturen, kommunikationen och sammanhanget som är i centrum. En viktig aspekt är klassrumsatmosfären, som enligt ett sociokulturellt perspektiv bör vara tillåtande och präglas av ömsesidig respekt.

I motsats till det sociokulturella synsättet kan man nämna det rationalistiska perspektivet som Piaget utvecklade. Säljö (2000) skriver ”Utmärkande för ett sådant perspektiv är att utveckling ses som en process som i avgörande grad kommer inifrån” (s. 65). För det sociokulturella gäller dock, skriver Säljö, att ”Barnet är i en mycket grundläggande och existentiell mening beroende av den vuxne” (s. 67). Han skriver vidare om den närmaste utvecklingszonen som Vygotskij menade är avståndet mellan vad barnet kan lära sig på egen hand och vad det klarar av med stöd av en vuxen eller en kamrat. När barnet ska lära sig olika saker gör det inte detta ensamt, utan blir en lärling i de vuxnas sociala samspel. Leif Strandberg (2006) skriver att Vygotskij

nöjde sig inte med att förklara vad barnet kan och vad barnet är. Han uppmärksammade vad barnet ännu inte är. Han såg inte utveckling som passiv mognad. Han uppmärksammade att utvecklingen kan organiseras; genom aktivitet, genom interaktion och genom delaktighet (s. 168).

Vi menar att alla vuxna som finns i barnens närhet, framförallt i skolan, har en stor roll i barnens utveckling och deras agerande kan påverka barnens beteende. Gunilla Lindqvist (1999) skriver att Vygotskij hade tankar om den vuxnes miljö, att den inte är som barnets miljö och menade därför att den behöver anpassas. Enligt Vygotskij är det ”den sociala miljön som utvecklar elevens handlingar. Miljön påverkar eleven, den är aktiv och dynamisk, och läraren har en viktig roll i att organisera miljön” (s.73). Därför vill vi undersöka hur vuxna tänker och vad som sker kring barnen i skolan.

Specialpedagogiskt perspektiv

Magnus Tideman, Jerry Rosenqvist, Birgitta Lansheim, Lisbeth Ranagården och Katharina Jacobsson (2004) menar att man på 1990-talet internationellt började använda begreppet *inclusion* istället för det tidigare använda integrering. ”Inclusion (inkludering) innebär att det ska vara en rättighet för alla att vara delaktiga i den gemensamma kulturen, utbildningen etc.” (s. 17). De skriver vidare ”ingen ska segregeras och om ingen är segregerad behövs ingen integrering” (s.17). I dagens inkluderande skola ska undervisningen anpassas efter varje enskild elev istället för tvärtom. Elever i behov av särskilt stöd ska i största möjliga mån gå i vanlig klass i grundskolan istället för i särskolan. Det gäller att ha en pedagogisk syn där man är öppen för elevers olikheter. Man måste se variationen som en möjlighet och inte som ett hinder. Peder Haug (1998) skriver om barn med DAMP-liknande problem och menar att den fråga pedagoger ska ställa sig är ”hur kan skolan och undervisningen anta denna utmaning så att också dessa elever kan inkluderas i och bli delaktiga i den demokratiska och sociala gemenskap och arbetsgemenskap som skolan ska vara”? (s. 41).

⁷ Olika författare använder olika stavningar, vi har valt att använda oss av denna då den finns med i en av titlarna.

Ingemar Emanuelsson, Bengt Persson och Jerry Rosenqvist (2001) tar upp begreppet differentiering och menar att ”det är undervisningens och undervisarnas svårigheter att hantera den mångfald av olikheter i elevers förutsättningar som definierar behov av differentiering” (s. 122). Det specialpedagogiska perspektivet med inkludering i fokus har inte fungerat fullt ut och kan alltså bero på att pedagoger inte känner sig tillräckligt säkra på hur de ska möta de olikheter som finns. Samtidigt som den inkluderande skolan inte fungerat fullt ut kan man se en ökning av antalet barn som i grundskolan är i behov av särskilt stöd. Vi menar att detta kanske beror på undervisningen eller miljön omkring barnen.

3. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med undersökningen är att belysa koncentrationssvårigheter betraktade ur pedagogers perspektiv. Vi vill ta reda på om det finns faktorer, och i så fall vilka, i miljö och undervisningssätt som gör att barn som egentligen inte skulle behöva ha svårt att koncentrera sig ändå har det. Med utgångspunkt i detta syfte är det främst följande frågor vi vill belysa:

- Hur ser pedagoger på barn med koncentrationssvårigheter?
- Vilka faktorer i miljö och undervisningssätt menar pedagoger har betydelse för koncentration förmågan?
- Vilka åtgärder och anpassningar menar pedagogerna att man kan vidta för att underlätta för barn med koncentrationssvårigheter?

4. METOD

4.1 Val av metod

Vi har funderat över vilken metod som skulle kunna passa vår undersökning bäst och har utifrån det syfte och de frågeställningar vi formulerat kommit fram till att en kvalitativ studie är det bästa alternativet. Grunden för detta val är att vi i detta sammanhang bedömt det som viktigare att tolka och förstå de resultat vi kommer fram till än att kunna förklara och förutsäga som man gör i en kvantitativ studie. Staffan Stukát (2005) skriver om kvantitativ forskning och menar att resultaten visserligen blir breda och generella men att de inte blir djupa. Vi vill istället beskriva vad några pedagoger anser om de frågeställningar vi ställt och då passar en kvalitativ studie. För detta kvalitativa synsätt ligger hermeneutiken till grund där den holistiska informationen har stor betydelse, vilket innebär att helheten är mer än summan av delarna.

Stukát (2005) menar att för att kunna beskriva och förstå varje enskilt fall kan djupintervju vara ett bra verktyg. Han skriver att en djupintervju ofta är särskilt lång, inträngande och öppen. Vi har valt att genomföra en öppen och ganska inträngande intervju men inte alltför lång. Stukát kallar den halvstrukturerad eller semistrukturerad intervju. Detta är en typ av ostrukturerad intervju som, till skillnad från en strukturerad intervju, lämnar utrymme för följdfrågor och anpassning efter varje fall. Vi har därför formulerat ett antal huvudfrågor som vi kommer att utgå från vid varje intervjutillfälle.⁸ Dessa huvudfrågor har vi formulerat utifrån vårt syfte och våra frågeställningar.

4.2 Urval

Vårt val av undersökningsgrupp hänger ihop med valet att göra en kvalitativ undersökning. Vi vill belysa ett antal pedagogers sätt att tänka om fenomenet ”koncentrationssvårigheter” och har valt att intervjua åtta pedagoger som är verksamma i skolår F-3. Pedagogerna arbetar på två olika skolor och i olika kommuner och är verksamma där vi har haft vår verksamhetsförlagda del av utbildningen. Stukát (2005) skriver, med hänvisning till Jan Trost, att detta är ett strategiskt urval. Vi är medvetna om att de områden skolorna ligger i är av liknande karaktär, med liknande sociala förhållanden, men vi tror inte att detta har särskilt stor betydelse eftersom det är pedagogernas synsätt vi vill undersöka. Dessutom är koncentrationssvårigheter något som förekommer i alla sociala grupper och är alltså inte något man har bara för att man bor eller kommer från ett speciellt område. Vi menar dessutom att genom att hämta informanter från olika skolor så ökar vi möjligheterna att fånga in fler uppfattningar.

4.3 Genomförande

Vi tog kontakt med pedagogerna via e-post och telefon och beskrev syftet med intervjuerna. Vi informerade dem om att vi ville använda bandspelare samt att vara två stycken som skulle närvara vid intervjutillfället. Av de tio tillfrågade pedagogerna var det åtta som ville ställa upp. Intervjuerna genomfördes på respektive pedagogs skola i grupprum, klassrum och arbetsrum som valdes av pedagogerna själva. Intervjuerna varade mellan tjugoochfyrtio minuter och intervjuperioden pågick under två veckor.

⁸ Se bilaga.

Vid intervjuerna utgick vi från en intervjuguide med sex huvudfrågor.⁹ De sex frågorna har vi formulerat så att de ska täcka vårt syfte och våra tre frågeställningar. Utöver dessa huvudfrågor ställde vi både följdfrågor för att utveckla och fördjupa svaren och andra anpassade frågor som vi tidigare skrivit ner. Dessa ställde vi beroende på hur intervjuerna förlöpte. På grund av tidsbrist gjorde vi ingen pilotintervju men då det gick några dagar från den första intervjun till nästa hann vi transkribera den och därmed upptäcka en del brister i vår intervjuteknik. Förutom att de följdfrågor vi ställde var för många, var vi nöjda med de frågor vi formulerat och ändrade och förbättrade därför bara vår teknik inför följande intervjuer.

4.4 Bearbetning och analys

Vi började med att lyssna igenom och transkribera den första inspelningen gemensamt för att sedan enskilt kunna bearbeta de andra intervjuerna på samma sätt. Efter detta läste vi igenom varandras transkriberingar för att kontrollera att allt stämde. Genom transkriberingen skapade vi oss en överblick av det som sagts. Vi har skrivit av ordagrant men inte tagit med pauser och utfyllnadsord som mm och eh samt stakningar och upprepningar. Vi har först och främst utgått från våra huvudfrågor och letat efter likheter och skillnader i pedagogernas svar. Vi har redogjort för både gemensamma uppfattningar och enskilda pedagogers åsikter. Utifrån de huvudfrågor vi ställde och med hjälp av det som tagits upp i litteraturgenomgången om koncentrationssvårigheter har vi analyserat våra data. Vi har reflekterat över det som pedagogerna sagt relaterat till vårt syfte och våra frågeställningar för att kunna ta med det som känts relevant.

4.5 Giltighet och tillförlitlighet

Informanterna är alla pedagoger som är verksamma på skolor där vi haft vår verksamhetsförlagda utbildning. Vi har därför en god relation till dem och de var entusiastiska och medverkade med god vilja. Detta menar vi har betydelse för pedagogernas benägenhet att vara öppna i intervjusituationen. Vi är medvetna om att det faktum att vi var kända för pedagogerna skulle kunna påverka svaren, men då endast en av oss var känd bidrog detta till att inga svar togs för givna.

Vi spelade in våra intervjuer på band och transkriberade dem. Detta för att slippa anteckna och istället kunna koncentrera oss på svaren och komma med relevanta följdfrågor. Att använda bandspelare kan påverka intervjusvaren, men vi valde ändå att göra detta eftersom vi tror att det ger mer och kan undvika feltolkningar. Vi närvarade båda två vid samtliga intervjuer för att försäkra oss om att vi uppfattat svaren på rätt sätt. Vi är medvetna om att det skulle kunna upplevas som jobbigt för informanterna att vi närvarade båda två, men eftersom en av oss var känd för dem sedan tidigare tror vi inte att de kände sig obekväma med intervjusituationen. De tillfrågade pedagogerna var också informerade om detta från början och hade möjlighet att bli intervjuade av endast en av oss. Tid och plats valdes av pedagogerna själva för att de skulle känna sig bekväma. Ämnet är inte personligt, känsligt eller laddat och vi tror därför att pedagogerna vågade svara ärligt, vilket gör svaren tillförlitliga. Vid intervjuer samt bearbetning av datamaterialet har vi medverkat båda två och detta ger därmed en god medbedömning.

Vår undersökning är gjord i två olika kommuner, förvisso av liknande karaktär, med pedagoger som undervisar i olika klasser. Även om miljön kan se något olika ut på olika skolor så

⁹ Se bilaga

menar vi ändå att skolorna i Sverige är utformade i stort sett likadant, vi tänker då på saker som att skolan delar lokaler med fritidsverksamheten och med relativt stora klasser, och därför har det inte haft någon större betydelse var vi gjorde vår undersökning. Vårt resultat kan därför i viss mån vara generaliserbart, eller relaterbart som Stukát (2005) menar är en svagare form av generalisering.

4.6 Etiska överväganden

Vi har vid vår undersökning tagit hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (1999) gällande informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet.

Informationskravet

Vi har enligt informationskravet informerat pedagogerna om studiens syfte samt att bandspelare skulle användas, detta i samband med förfrågan om deltagande. Före varje intervju var vi noga med att berätta hur intervjun skulle komma att bearbetas.

Samtyckeskravet

Pedagogerna informerades om att deras medverkan var helt frivillig och att de när som helst kunde välja att avbryta.

Konfidentialitetskravet

Enligt konfidentialitetskravet har vi delgivet pedagogerna om att deras deltagande garanteras anonymitet. Det ska inte gå att urskilja i vilken kommun eller skola som pedagogen är verksam. När namn på pedagoger eller verksamheter har nämnts vid intervjuer har vi istället valt att använda övergripande ord som "pedagog" eller "avdelning".

Nyttjandekravet

Utifrån nyttjandekravet har vi upplyst pedagogerna om att det insamlade materialet endast kommer att användas för studiens syfte. Vi har också informerat om att det inspelade materialet kommer att raderas efter transkriberingen.

5. RESULTAT OCH ANALYS

Vi börjar med en kort presentation av de intervjuade pedagogerna och fortsätter sedan med att analysera intervjuerna. Vi har lagt upp analysen så att våra huvudfrågor blir vägledande rubriker.¹⁰ Resterande rubriker kommer från de följdfrågor vi ställt eller områden som de flesta pedagogerna berört.

5.1 Informanternas bakgrund

Vi har intervjuat totalt åtta pedagoger, varav fyra undervisar på en skola som vi valt att kalla Skola 1 och fyra som undervisar på en skola som vi kallar Skola 2. Vi börjar med en kort presentation av pedagogerna och antal verksamma år.

Skola 1

Pedagog A är förskollärare och har arbetat i 34 år.

Pedagog B är lågstadielärare och har arbetat i 22 år.

Pedagog C är mellanstadielärare med kompetens för lågstadiet och har arbetat i 28 år.

Pedagog D är fritidspedagog men har tjänst som förskollärare och har arbetat i 32 år.

Skola 2

Pedagog E är fritidspedagog och har kvar sin tjänst som det trots att hon vidareutbildat sig till lärare. Har arbetat i 25 år.

Pedagog F är 1-7-lärare och har arbetat i 12 år.

Pedagog G är 1-7 lärare och precis färdigutbildad specialpedagog men har kvar sin tjänst som lärare. Har arbetat i 14 år.

Pedagog H är förskollärare och har arbetat i 38 år.

5.2 Analys av intervjuerna

Vi har medvetet valt att inte ange vem som sagt vad, eftersom vi inte tycker det är relevant.

Begreppet koncentrationssvårigheter

Koncentrationssvårigheter är enligt de flesta pedagogerna när man inte kan fokusera på en given uppgift eller över huvud taget på det man ska göra.

Överhuvudtaget fokusera på när någon annan ska förmedla någonting /---/ eller fokusera på den som pratar att man måste göra något annat...

Men det är ju om de får en uppgift och de liksom inte fullföljer den uppgiften /.../ och inte kan koncentrera sig liksom på saken...

Det är ju när ett barn helt enkelt inte kan ha fokus på det som han ska ha fokus på.

¹⁰ Se bilaga.

Hälften av de tillfrågade svarar att barn med koncentrationssvårigheter har svårt att sitta still, de måste röra sig hela tiden.

Att de inte kan sitta still helt enkelt /---/ att inte stå still och vänta på en information...

För mig är det barn som har det som jag upplever rör sig väldigt mycket, har svårt att sitta still de kanske kanar ner från stolen sådär sen är det lite olika för olika barn om de klarar av att lyssna under tiden en del barn de lyssnar samtidigt som de rör sig /.../ men andra barn de kan inte lyssna...

En av pedagogerna menar även att

det är att ha ett rörligt intellekt, man ser saker på andra sätt än vad vi andra ser dem att det är mycket som pockar på, mycket tankar och också att de har väldigt mycket /.../ intryck som vi andra sorterar bort...

En annan säger att

Det kan ju både vara i kompisrelationer och man /.../ klarar inte av de sociala reglerna, oskrivna reglerna så att säga...

Bakomliggande orsaker till koncentrationssvårigheter

Så gott som alla av pedagogerna nämner fysiska och medicinska orsaker till att ett barn har svårt att koncentrera sig.

det kan för det första vara att man har en diagnos, att man har den problematiken...

jag tror att det kan finnas ja, fysiska orsaker och ja, psykologiska orsaker...

Ja det kan ju vara en medfödd svårighet som barnet har som inte man kanske vet om idag men som kanske kommer upp mer senare. (Vi frågar om pedagogen med medfödd menar en hjärnskada?) Ja, då menar jag nog en hjärnskada.

Nästan alla pedagoger talar om barnens livssituation och miljön omkring dem som en faktor.

Jag tror att det kan finnas en genetisk, jag tror att man kan vara lite genetiskt predestinerad för det men att miljön omkring en utlöser det. /.../ jag känner att stora barngrupper på dagis tror jag är till nackdel, stora grupper i skolan är också till nackdel och sen tror jag egentligen att vårt arbetssätt idag missgynnar koncentrationsbarnen många gånger. Det här att alla barn gör olika saker och det är arbetsschema och sånt där att de blir ännu mera osäker i sin roll /.../ jag tror det var enklare och vara koncentrationsbarn på 50-talet när fröken sa, plocka upp matteboken på sidan 24...

Och sen kan det ju vara miljön också som gör att ett barn blir okoncentrerad /.../ det kan ju vara någonting som sker hemma som oroar dem så att de har ett större fokus på det.

orolig morgon bara kanske, att det har varit nåt bråk hemma eller det kan ju vara större svårare situationer hemma också där det är föräldrar som kanske är på väg att gå isär...

det kan vara olika stimuli runt om som stör...

jag tror att det i och för sig i dagens samhälle... så jag upplever ju om jag ser tillbaka på min tid, en väldig skillnad på barnen idag. Att många /.../ fler barn är okoncentrerade och jag tror att det är helt enkelt livet de lever. Föräldrar jobbar mer och de har mindre tid för sina barn. De är inte ute och leker på samma sätt, de sitter mer stilla, mer dator och tv och ja mindre tid... utan jag tror att det påverkar mycket och det är livsstilen nu som jag tycker alltså att det går åt fel håll.

Mycket är nog vad som händer runt omkring barnen, det händer mycket för små barn idag det går fort de ska vara med på så mycket. De kanske ska prestera mycket som de inte egentligen är mogna för /---/ de

flänger mycket jag tror det är mycket för både barn och vuxna. /---/ Alltså samhället påverkar säkert att det blir okoncentration för många /---/ jag tror att det är mycket /.../ så de kanske får svårt att gå ner i varv och börja tänka och bli kreativa själva, det är så mycket serverat för dem och då blir de kanske lite oroliga.

Ett par av pedagogerna menar att placeringen i klassrummet eller hur man sitter kan påverka koncentrationen.

det kan vara /.../ jobbigt och sitta i stor grupp...

kanske de sitter på fel sätt man kanske har placerat ett barn /.../ vissa barn har svårigheter att sitta på golvet /.../ sitter bättre på en stol och en del kanske sitter för långt ifrån man når dem inte, de hittar andra grejer istället.

Ett fåtal av pedagogerna anser att barn kan få svårt att koncentrera sig om de får information på fel sätt, eller om informationen är för svår. Några tycker att okoncentration kan bero på omognad.

Faktorer i undervisningsättet med betydelse för koncentrationsförmågan

Mer än hälften anser att det är viktigt med lugn och ro i klassrummet.

Jag tror att det är viktigt att ha en trygg miljö...

Ja, jag tror att det där lugnet på morgonen det är A och O /.../ alla får komma till tals var och en får sin tur och liksom skapa ett lugn där då redan där och har man då satt den grunden så liksom, nu fortsätter vi sätter oss i våra bänkar och så försöker vi hålla det här lugnet...

Se till att man får den här arbetsron, det här lugnet. Att barnen förstår varför det ska vara lugnt i ett klassrum /.../ och att man själv är lugn som pedagog, och inte höjer rösten utan man försöker hålla en låg nivå...

Går igenom saker va, väldigt lugnt och stillsamt /---/ försöka ha det så lugnt som möjligt kring de flesta aktiviteter...

Hälften av pedagogerna påpekar betydelsen av tydliga instruktioner och en tydlig struktur på undervisningen.

Tydlighet är viktigt men ofta för de här barnen som har koncentrationssvårigheter de får man ofta ge individuella instruktioner en och en om man säger så för att de ska förstå /---/ många gånger kan de inte ta in /.../ gruppinstruktioner, när man står där framme och pratar och de orkar inte lyssna på det...

när /.../ man talar om hur dagen ska se ut så har vi ju skyltar då vad som händer varje arbetspass och i början använder vi bilder som är färdigtryckta /---/ men när det är mycket nya saker man ska göra om man ska åka på en utflykt va, då kan man ju liksom börja med och rita en buss och sen ett museum och sen ska några gå och sådär och så har man matsäck med va, det är jätteroligt då blir det genast mycket bättre.

Alltså tydlig struktur tror jag och det kan man ju ha även om barnen gör olika saker vi kan ju uppleva att ett arbetsschema kan vara en tydlig struktur men alltså att det är en tydlig struktur för ett koncentrationsbarn att se det här är vad jag ska prestera och så kan man bocka av det. Vad vi har gör många gånger är att vi dessutom nummerar så att de inte får välja ordningen för att de här barnen klarar inte det, det är ett för stort val, så struktur...

tydliga vuxna, inte så många vuxna tror jag.

Tre av pedagogerna pratar om vikten av att variera sin undervisning och att bryta för rörelse ibland.

Jag tror att man måste variera sin undervisning mycket allt ifrån pratlektioner till att de sitter själva och jobbar. Variera praktiskt arbete med... med teoretiskt naturligtvis och barn lär sig på olika sätt, en del lär sig med ögonen och en del lär sig med öronen och en del måste röra sig för att kunna lära sig också, så att det är jättesvårt och säga men man får variera sig så att alla kan ta till sig på sitt sätt.

att man kanske har lite varierade uppgifter att man inte är tvungen att sitta still för länge att det finns chans för barnen att de kan känna att det finns möjlighet att man faktiskt får röra på sig eller man får pausa och vila t ex och säg säga ifrån att nu orkar jag inte längre och att då, då finns det nån annan vettig uppgift man kan göra.

Ett par av de tillfrågade säger att det är bra för barn med koncentrationssvårigheter att vara i mindre grupper.

Ja alltså, jag tror ju på mindre grupper. Det största allmänna så tror jag faktiskt ändå att mindre grupper är bra men när det är några barn som har svårigheter så tror jag att det är viktigt att det finns pedagoger runt dem barnen. Så att de kan få det stödet de behöver med kanske sitta i en liten grupp eller göra någonting emellan de här arbetspassen...

Inte för många barn helst, i gruppen/---/gruppera, att göra mindre grupper är också ett arbetssätt som man kan använda för de barnen. Sätta sig, så att man är inne i ett grupprum då får lite lugn och ro.

En pedagog tror att man kan träna koncentrationen.

Sen så tror jag att det är viktigt att man också tränar koncentration för jag tror man kan träna upp det att man kanske dels kan träna sig hemma med sina föräldrar när man sitter och gör läxor och man kan även i skolan säga att nu försöker vi man kan ha en klocka t ex en äggklocka att nu sitter du så här länge idag och sen får du göra nåt annat och även kanske du ska göra det här jobbet och sen får du spela ett spel, alltså belöningsmetoden tror jag är ett bra sätt också.

Faktorer i miljön med betydelse för koncentrationsförmågan

Majoriteten av pedagogerna anser att det är viktigt att ha lugnt omkring sig och att det inte är för mycket störande ljud.

Att det är lugnt att det inte är massa störande saker utanför rummet /---/ att man själv är lugn /.../ det är liksom ingen idé och forcera för då tror jag inte det blir bra /---/ inte för mycket inga ljud mer än våra egna och att barna själva inte sitter och pratar med varandra då får man ju försöka hitta på något annat.

Dörren är öppen ibland, då går grannklassen ut på rast t ex och då stör det flera stycken det kan man se men även ljudet inne i klassrummet som att de stör varandra så vi försöker ju när det är eget arbete och annat så försöker vi verkligen och ha arbetsro men det är ju svårt för vissa.

Först är det ju ljudnivån då, tycker jag, och att rummet är byggt att det är ljudisolerat det finns ju ljudplattor i taket och sånt där man kan ha så att det inte blir det där ekot...

Ja dels, jag kan ju säga här som jag inte tycker är positivt det är att vi har ju allrummet till sexåringarna det är ett /.../ genomgångsrum va. Att vi blir ju nästan alltid störda...

Hälften menar att barnets placering i klassrummet kan påverka koncentrationen.

att eleven har en bra plats att sitta på kanske att den ibland behöver sitta helt själv om det finns möjlighet en del elever som jag har haft vill ha sin egen plats, nu har vi ju bord och då kanske de vill ha en egen bänk och känna avgränsning det här är mitt...

Sen är det också placering i klassrum, kanske inte behöver sitta vid ett fönster t ex de här barnen som har problem, då är det andra stimuli utifrån som stör. Kanske inte sitta med ryggen emot tavlan kanske ska sitta, ja man får tänka ut det lite grann. Hur placerar man det här barnet bäst i klassrummet?

vi har ju inte så klassrumslika rum kan man väl inte säga i och med att vi har bord, det har vi ju själva valt och det kan jag tycka är ganska skönt för när man ska sitta och ha, ska de skriva och rita och så så är det rätt så bra och ha riktiga bord. Men sen är det sitter vi ibland /.../ vid vissa övningar som vi gör så sitter vi på golvet på mattan /---/ jag tror att det är de tycker det är lite spännande också att det är lite blir lite märkvärdigt och sitta ovanligt. Och sen är det ju lättare en längre stund och sitta på en stol /.../om man inte har /.../ för stora bekymmer för att att det är lättare att krypa ner på golvet det märker man lite fortare att de gärna ligger ner då istället efter en stund.

Samma pedagog talar även om att man kan föra en dialog med barnet om var det skulle vilja sitta i klassrummet för att lättare kunna koncentrera sig. Några tror att dessa barn inte ska ut-sättas för för mycket stimuli.

Just det här att man inte har för mycket på väggar och sånt där, om man har väldigt okoncentrerade barn då att man tänker på det då att det inte är plottrigt.

Att det inte ska finnas så mycket på stimuli på varken ljud eller bilder men det ja alltså det är väldigt olika på barn /.../ vad är det som stör dem, är det ljud eller är det bilder eller vad är det, det är lite beroende på barn och det får man nog känna av lite grand tror jag och prova sig fram vad passar det här barnet. En del barn kanske behöver helt avskärmat...

Hur man underlättar för barn med koncentrationssvårigheter

En stor del av de tillfrågade säger att när de tänker på barn med koncentrationssvårigheter, tänker de på hur de placerar dem i klassrummet och/eller försöker ordna grupper med färre barn i.

Ja det är ju lite grand det jag har sagt det här att placera dem rätt i klassrummet, se till att de får en lugn miljö runt sig det kanske kan vara skönt att sätta sig någon annanstans där de vet att de får lugn och ro.

Barn som behöver mer koncentration kan jag sätta i ett annat rum om vi sitter och jobbar...

det är otroligt viktigt att kunna fördela barnen alltså för att vissa behöver verkligen tyst omkring sig och det får de inte i klassrummet, det funkar inte även om det är tyst så för vissa barn så räcker inte det att de ska vara helt tyst, det måste man försöka skapa då om det går.

Ja vi har ju bestämda platser i klassrummet och där då när jag sätter barnen så försöker jag ju placera ut dem så att jag har de barnen nära mig som jag vet kan röra sig lite extra, man kan gå och lägga en axel på dem /---/ jag har funderat lite på om man skulle sitta två och två men sen är det några som pratar om att det är svårt för en del barn att ha barn som tittar dem i ryggen...

Nästan hälften erbjuder barnen hörselskydd för att kunna stänga ute ljud. De anger även att de inte ställer samma krav på barn med koncentrationssvårigheter som på andra.

många gånger ställer man inte riktigt samma krav på de barnen heller utan man får testa sig fram, hur mycket orkar de /.../ varje gång och viktigt att de får liksom beröm för det de orkar och göra och att man får anpassa hur fungerar det här barnet bäst /---/ vilka uppgifter man ger dem det är jätteviktigt också och tänka på att det ska va sånt som de klarar sånt som de mäktar med och orkar med då och belöningar är viktigt att de får beröm för det de klarar /.../ inte att man påpekar det de inte klarar då.

sen har jag vissa barn som jag har gjort små avtal med liksom att, jag vet att du behöver röra på dig och jag vet att du går ut en stund utanför och rör dig lite grand och så och det är helt okej /.../ utan de måste

kanske röra sig en stund och så kommer de tillbaka och sätter sig igen och då har vi ju liksom som avtal om man säger så...

Några nämner att de låter barnen röra på sig emellanåt för att barnen ska hålla koncentrationen.

Sen har jag provat /.../ kort, man kan gå ut och ta ett kort om man känner att man behöver röra sig. Då kan man gå ut i hallen och så kan det vara bollövningar eller ja hoppövningsövningar eller nånting en stund /--/ jag tror att det är ganska bra för de här barnen som behöver få utlopp för sin energi.

Enstaka pedagoger berättar att de arbetar med minnesträning, om vikten av struktur och tydliga instruktioner, att ha bra kontakt med föräldrarna samt att man kan behöva avgränsa uppgifterna för barnen.

Ett barn då som har lite svårt och koncentrera sig som har svårt att se hela en hel sida då kan man ju bara ta ett papper och så visa just den delen som han ska jobba med...

Vad man skulle vilja göra om möjligheten fanns

Majoriteten skulle vilja att barngrupperna var mindre, de menar att detta skulle underlätta mycket för alla i skolan men framförallt för de med koncentrationssvårigheter.

Ja, jag tycker färre antal barn i grupperna. Det visar ju all forskning alltså. Jag har varit på mycket föreläsningar och det handlar om att barn med språkstörningar ska ha färre barn i grupperna, barn med koncentrationssvårigheter lugnare grupper. Alltså det är det och där är det ju ekonomin som styr tyvärr. Och det är där jag tycker att man kan göra något åt.

Nä mycket handlar ju om resurser och /.../ en del barn skulle ju må jättebra att ha en extra person som kan leda dem och stödja dem och känna av att ah nu blev det för jobbigt nu går vi ut och leker med en boll ute istället eller ah nu vi tar med några barn så går vi ut in i ett rum och spelar spel så det handlar ju mycket om mänsklig resurs som hade varit min högsta önskan många gånger...

Det optimala för vår skola hade varit om det hade varit lite färre barn i klassen /.../ det tycker jag är häftigt och kräva av någon vuxen eller barn att man ska kunna koncentrera sig och sitta så, det finns inga vuxna som jobbar på det sättet...

det är väl att kunna göra mindre grupper /.../ att man kan dela på gruppen ibland vid vissa tillfällen /.../ de har lättare för och ta till sig information då.

Några anser att lokalerna borde se ut på ett annat sätt.

lokalerna är ju viktiga att kunna förändra dem /.../ ha lokaler då så att man kan dela upp barnen mera så att det blir färre i varje rum /.../ större lokaler, flera skrymslen så att säga...

Att man kan tänka om och gruppera på olika sätt, att man inte behöver vara en klass jämnt kanske /.../ att man cirkulerar på ett helt annat sätt än klassvis /.../ fast det vet jag inte om det gynnar de här barnen då blir det rörigare tror jag /--/ så att gruppera för mycket är ju inte heller bra. Nu är du i den gruppen och nu är det den, då blir det jättesplittrat.

nån oas där barn som har såna här problem skulle kunna gå vissa tillfällen i veckan eller vid behov där det fanns lite annat att göra...

Två av de tillfrågade tror att möjligheten till en dator kan underlätta för barn med koncentrationssvårigheter.

det man vet också det är ju att barn, många barn som har koncentrationssvårigheter jobbar väldigt bra med datorer och det kanske inte är så lätt och bara sätta ett barn vid en dator utan man behöver lite vuxenstöd där och då kan de oftast jobba mycket längre tid...

många av de barnen mår ju väldigt bra av och sitta vid datorn med de strukturerade formerna som finns med en dator och det har vi inte möjligheten till /.../ dels brist på antal vuxna som kan hjälpa barnen, dels är vi 30 barn i ett klassrum på en dator /---/ det ska ju vara ett pedagogiskt program som man vet att det här passar dig och nu ska du göra de här uppgifterna /.../ It-kunskap och It-tillgång är naturligtvis en faktor...

Att skolan delar lokal med fritidsverksamheten

Alla pedagoger har på något sätt berört frågan, antingen har de själva tagit upp det eller har vi ställt det som en följdfråga. Lite mer än hälften av pedagogerna tror inte alls att det är bra att blanda de båda verksamheterna medan övriga upplever det som en trygghet för barnen att få vara på samma plats.

Ja alltså det tror jag inte är bra. Jag skulle vilja se att barnen fick gå ifrån sina skollokaler och det vet jag inte om det har med koncentrationen att göra att det även där finns material i klassrummet utan jag tycker att det är, jag tror att barn behöver ett litet miljöombyte när det har varit i skolan.

Ja, jag tror att skolan är också väldigt rörig för många barn /.../ jag tror att det är snurrigt för dem det här att man liksom dubbla att man har skola och fritids i samma lokaler, jag tror att det är ett störningsmoment för många barn. /---/ jag tycker att de skulle behöva ha skilda rum. Jag tror att skoldagen blir lugnare för dem också /.../ de har så mycket grejer alltså det är så mycket fack och lådor /---/ Att man kan få ha de här grejerna och gå runt och titta på och det kan ligga framme och även sen på fritids då när de leker där och bygger och grejer och gör saker så kan det också för det är en annan verksamhet, då kan de få ha sina saker framme om de håller på med nåt stort till nästa dag men det måste ju bort för då ska de ha skola där på morgonen.

Pedagogerna som just uttalat sig arbetar i förskoleklass där man följer barnen under hela dagen. De menade att detta innebär en trygghet för barnen eftersom de är små och ganska nya på skolan. Utifrån vad de anser om skolans övriga verksamhet uttalade de sig dock enligt ovan.

Ja allmänt tycker jag ju inte det är bra så att jag tycker ju naturligtvis kanske att det är ännu sämre för ett barn med koncentrationssvårigheter som då ska få göra helt andra saker, då är det okej. Om man då ska ha tydliga regler för ett barn och så ändras dem reglerna lite grand när klockan blir tjugo över ett, det tror jag kan vara en stor svårighet. Sen har vi ju tyvärr också oerhört stora grupper på vår skola /.../ som jag tror då gör det väldigt jobbigt för de här barnen /.../ nya platser kanske i bamba och nya platser var man ska sitta och ytterligare nya vuxna så det underlättar inte för dem, det tror jag definitivt inte.

Jag förstår inte hur vi kan kräva utav barn att de ska förstå att mellan 8 och 13.20 så ska det va lugnt och tyst och det ska va arbetsro och sen så ska man få lov i samma lokaler springa runt och skrika /---/ jag tycker att det är fullständigt vansinnigt och jag tror att barnen behöver, jag menar där pratar vi mycket om att barn ska förstå strukturer o s v och sen så rör vi ju till det nåt alldeles väldigt för dem...

man har ju friare på fritids och det kan ju också va svårt för barn med koncentrationssvårigheter återigen då att veta att nu är det skola /---/ och nu är det fritids nu är ni liksom lediga och de har svårt att koppla det ibland då när man är i en skollokal...

Jag tycker det fungerar bra så länge det finns en organiserad verksamhet. Ibland har det ju blivit tendenser till att barnen släpps in och så får de göra vad de vill och det tycker jag inte ett klassrum ska vara till för. /---/ Men så länge det finns en back med kapla eller bilar /.../ så är det väl kanon, man kan använda eller ska använda alla utrymmen som finns. /---/ Barnen har ganska bra koll på vad som är skillnad på fritids och skolan tycker jag.

Det tycker jag är bra, det tycker jag /---/ Det är en trygghet för barnen att kunna vara i samma lokaler det tycker jag helt klart. Det ser jag inga nackdelar med det.

Jag tror att det för många barn, det spelar nog inte så stor roll, de tycker nog att det är ganska skönt, det är tryggt att vara i samma lokaler och samma personal...

Hur barn påverkas av att ha många vuxna omkring sig

Flera av de tillfrågade kom även in på det faktum att det är så många vuxna i ett barns vardag idag och menar att det kan finnas både för- och nackdelar med detta.

Och sen är det vuxna som kommer och går och det är byten och det är avlösningar och hittan och dittan. Jag tror att det kan röra till för vissa barn /.../ sen är det ju viktigt att man har /.../ samma tänk bland de vuxna ganska mycket att man liksom står för hyfsat samma saker /.../ man måste ha regler som är någorlunda lika /---/ och det tror jag hjälper många barn.

så få vuxna som möjligt tror jag ju på och alltså är det tillräckligt jobbigt för ett barn så kanske det passar i en liten grupp egentligen där det bara är ja några få vuxna som följer dem hela dagen...

sen tycker jag att det är viktigt att man inte är för många vuxna i klassrummet, två tycker jag är optimalt för då har man möjlighet att gå runt och hjälpa alla som behöver, men är man fler så blir det lätt att det blir för pratigt /---/ vi är ju väldigt många vuxna runt barnen, det tycker jag också...

Ja det är på både gott och ont, det är det, samtidigt så är det ju en fördel att man/jag kanske ser annorlunda på det barnet än den andra personalen gör så att säga va. Jag kanske ser det barnet på ett helt annat sätt på fritids och det upptäcker man ganska snart när man sitter och planerar eller man sitter med samtal med föräldrar /.../ då kan jag förmedla min bild då kan jag tala om att jag ser det här barnet så på dagarna och det funkar så eller det funkar inte så på fritids...

Materialens betydelse för koncentrationen

Majoriteten menade att materialet har stor betydelse, men att det är olika för olika barn vad som kan passa.

vårt material som vi har så har ju vi ett ganska fritt system. /---/ de jobbar utifrån ett arbetsschema och de får gå och hämta spel, de får gå och hämta kort och de får gå och hämta stencilerna och så här, och det är klart att det springet gör ju att det hade varit lättare om alla satt vid bänken och jobbade med sin bok för då hade det blivit mindre rörelse och mindre ljud i klassrummet så att materialet spelar jättestor roll. /---/ sen kan jag känna att vissa barn som har koncentrationssvårigheter, de har väldigt svårt med detta så att då kan jag göra ett likadant arbetsschema till dem /.../ häftat ihop dem så att de har dem på sin plats, de behöver inte gå och hämta dem...

det stämmer inte alla gånger med de här klatschiga böckerna för alla barn /.../ då kan man ha annat material vid sidan om som kan va tilltalande då på annat sätt, det kan se väldigt olika ut från vad man har behov utav.

Det har väldigt stor betydelse man märker det ofta när de har eget arbete t ex hur svårt... hålla egna trådar, kunna planera själv är jättesvårt. De behöver struktur, nu gör du det här...

en del är ju inte anpassade för barn med koncentrationssvårigheter så är det ju helt klart faktiskt, sen är det väldigt olika med dem elever jag har haft vad de är intresserade av och vad de klarar av, vad de gillar /---/ det är väldigt svårt och säga rakt av att det här är ett bra material för barn med koncentrationssvårigheter /---/ möjligtvis då /.../ pedagogiska program på datorer kan man nog säga att dem är bra, oftast bra.

Att man gör roliga saker, materialet tror jag nog är viktigt, att man gör det så att det händer grejer under tiden och att de själva kan få medverka också. Man kan lära sig väldigt mycket genom att ge och ta...

Många av de här barnen mår bra av /.../ material som man kan ta i, det kan vara kort man ska göra eller alltså rent konkret material tycker jag fungerar bra många gånger /---/ men också att det är så väl avgränsat som möjligt, att de inte upplever att de får jättemycket, för alltså jag kan ju uppleva att en del av de här

barnen när de får sin mattebok så orkar de inte bara sätta igång /.../ de sitter och bläddrar och, åh ska jag verkligen komma så här långt, och alltså de bekymrar sig ju framåt väldigt mycket...

nej inte så som vi har det. Men däremot så finns det ju ett annat moment som man märker på de här barnen att i en förskoleklass /.../ så har vi ju både lekmaterial /.../ det kan ju göra att barnen blir koncentrerade på leken istället för att... de har den så nära sig...

Förflyttningar och att förbereda barnen

Som en följd av hur intervjuerna förlöpte ställde vi ibland frågan om hur pedagogerna gör för att förbereda barnen. Många av pedagogerna nämner förflyttningar och hur detta kan upplevas av barnen. De flesta säger också att det är viktigt att förbereda barnen på hur dagen ser ut för att de ska känna sig trygga.

att förbereda barnen är ju viktigt liksom att och speciellt de här barnen som har lite bekymmer med koncentrationen så att man kan gå lite extra fram till dem och säga att nu är det en liten stund kvar nu hinner du leka en liten stund...

för de flesta så är det en jobbig bit att många gånger och avbryta/påbörja, avbryta en övning kan va jobbigt. Att förflytta sig ja, om man ska gå till bamba, man ska gå ut på rast samtidigt så är det ju ibland svårt när skolan ser ut som den gör att hjälpa de barnen. De är ju återigen att ha en extra resurs som skulle kunna hjälpa dem och stödja dem där för det kan bli knuffar och bråk och så.

Våra sexåringar då, de byter ju ofta, för det är ju nere i fritidslokalen mycket på dagen och sen går de upp och så är minst ett pass om dagen uppe här i klassrummet så de har ju två korridorer att hålla i ordning på och de har två ställen att vara på och med alla grupprum som finns där nere och så, så att för sexåringarna blir det ju en hel del lokalbyten alltså /.../ det är också en sån här praktisk grej, som att det finns inte utrymme här riktigt för alla.

vi har det som system att vi har klockor på tavlan och så skriver vi upp vad vi ska göra. Men ibland händer det ju saker som man inte vet, men de flesta barnen är ganska vana ändå att följa vuxna och lita på att det är ok. Det brukar funka bra.

Man kanske har planerat en sak och så händer det nånting och så måste vi tänka om fort som ögat, och det kan bli jättejobbigt för de här barnen. Jag har haft barn som totalt backar ur då, att det var inte sagt så från början, och då är det tufft. Det kan hända att det blir taskigt väder plötsligt när man har bestämt nånting, jag menar allting kan man inte styra. Det kan bli en jättekonflikt mitt i alltihop som vi måste reda ut och då blir det inte det vi sagt, och där är jättesvårt många gånger för de här barnen /---/ Men förberedelse är viktigt, det är det för alla barn. Det som man gör för de här barnen med speciella behov, det är lika bra för alla barn.

Ja vi är väldigt tydliga med det i första tiden och även hela tiden egentligen när det är nya saker /---/ Men sen kan det va nåt speciellt /---/ det är klart att de informeras om sånt, det är vi nog ganska noga med tror jag. Det tror jag är viktigt, att man talar om vad som ska hända under dan.

Ja det här att skriva upp på tavlan hur dagen ser ut är ju en väg och gå, att de känner sig trygga med att de vet precis vad som händer och det kan ju vara så att det barnet kan ju behöva även, inte bara se dagen, utan även se de individuella lektionerna. Det tycker jag att alla barn mår bra av i och för sig så det är inte bara koncentrationsbarnen...

Att ingå i olika gruppkonstellationer

Två av pedagogerna kommenterar att det kan vara svårt för barn att ingå i för många olika grupper.

Det är återigen svårt och säga barn till barn men jag tror att många barn kan det va väldigt jobbigt för /.../ klassen jag har idag är det väldigt många olika grupperingar som jag tror det kan bli ganska rörigt för. Ja därför att ett barn med koncentrationssvårigheter vill ju också veta vad det är som ska hända idag...

När vi har tema /---/ så då blir de ju grupperade i olika konstellationer va, och det märkte jag på sexåringarna att de har svårare för det. Nu behöver de ju inte vara med på allting för jag tycker det att de fixar inte allting utan vi får ha det på vår nivå då va /---/ De behöver ha den tryggheten att vara lite i lugn och ro och inte för mycket olika blandningar...

Slutligen

Jag tror att det är viktigt att de liksom får reda på vad som ska hända och att man gör lagom mycket med dem så att det inte blir för mycket, och att de själva är lite delaktiga i resonemanget om man kan hitta lösningar /.../ är det svårigheter så får man kanske ta det på ett annat sätt då är det ju kanske omöjligt för dem men då får man ju ge dem bättre förutsättningar.

6. DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Diskussionen har vi delat in i tre delar. I den inledande metoddiskussionen kommer vi att reflektera över valet av metod och hur undersökningen genomfördes. Vi fortsätter sedan med en resultatdiskussion där vi med utgångspunkt i studiens syfte summerar de resultat vi kommit fram till och kopplar till litteraturen. Slutligen resonerar vi om vad undersökningen har för pedagogiska konsekvenser och ger förslag till fortsatt forskning inom området.

6.1 Metoddiskussion

Vår undersökning grundar sig på intervjuer med åtta pedagoger, alla verksamma i skolår F-3. Vi valde att göra intervjuer för att vi ville ta del av pedagogernas synsätt och tankar om barn med koncentrationssvårigheter. Inledningsvis funderade vi över att göra observationer, men då vi insåg att en observation inte skulle vara rätt metod för att ge svar på vårt syfte valde vi att avstå. Vi anser fortfarande att intervjuer är det bästa sättet för att uppnå vårt syfte då vi främst var intresserade av pedagogernas tankar. Detta fick vi bäst reda på genom samtal med pedagogerna.

Vi är medvetna om att de resultat vi kommit fram till kanske inte är helt generaliserbara. Där-
emot har några pedagogers tankar om miljöns och undervisningssättets betydelse för barns
koncentrationsförmåga bidragit till att kunna belysa olika aspekter av fenomenet koncentra-
tionssvårigheter.

Eftersom vi gjorde intervjuerna på de skolor där vi haft vår verksamhetsförlagda utbildning var alltid en av oss känd för samtliga pedagoger. Vi tror att detta gjorde att de kände sig bekväma och avslappnade under intervjuerna och därför kunde svara ärligt. Möjligtvis kan det faktum att vi var kända för informanterna ha bidragit till att vissa ”svar” tagits för givna både från oss och från dem. Att vi närvarade båda två vid intervjuerna tror vi dock i stor utsträckning kan ha hindrat att sådana misstag begicks. Vi tror också att det var en fördel eftersom det gjorde att vi kunde undvika misstolkningar av svaren vid transkriberingen. Om vi hade gjort intervjuerna var för sig hade vi troligtvis gått till den skola vi redan hade en relation till och då hade svaren sannolikt inte blivit desamma. Vid intervjuerna användes bandspelare och eftersom vi hade frågat innan, tror vi inte att pedagogerna kände sig obekväma med situationen. Vi kan se fördelar med att använda bandspelare, då vi märkte att den gjorde att informanterna tänkte efter lite mer innan de svarade.

6.2 Resultatdiskussion

Resultatet av de intervjuer vi gjort visar att det pedagogerna främst skulle vilja se förändras i skolan är antalet barn i klasserna. De tror att detta skulle göra att man får avsevärt lugnare klasser och därmed färre barn som får problem med koncentrationen. Axengrip och Axengrip (2004) hävdar att dessa problem skulle försvinna om vi kunde halvera antalet barn i klasserna. Vi vill lyfta fram faktorer i miljö och undervisningssätt som pedagogerna menar är viktiga för att koncentrationssvårigheter ska kunna undvikas i så hög grad som möjligt.

Den vanligaste uppfattningen som pedagogerna har om barn med koncentrationssvårigheter är att de har svårt att fokusera på en tänkt uppgift. Kadesjö (2001) menar att koncentration inne-

bär att man kan rikta sin perception mot en uppgift och stänga ute andra intryck. Har man svårigheter med perceptionen är det svårt att sortera intrycken efter vad som är väsentligt och vad som inte är det, skriver Adler och Adler (2006). Då kan situationer som innebär många olika intryck visa sig som problem med koncentrationen. Orsaken till att ett barn får koncentrationssvårigheter kan vara många, pedagogerna nämner allt från neurologiska skador till att barnen haft en orolig morgon.

Kadesjö (2001) nämner tre olika typer av koncentrationssvårigheter och menar att det finns primära, sekundära och situationsbundna koncentrationssvårigheter. Flera pedagoger tar upp att det är något i barnens livssituation eller miljön omkring dem som påverkar koncentrationsförmågan. En av dem tror att det kan vara dagens samhälle som gör det svårt för många barn. Vi jämför med Kadesjö som skriver att det moderna samhället erbjuder spännande aktiviteter och möjligheter men även utsätter barnen för många intryck och impulser. Han menar att detta vid första anblicken kan låta väldigt positivt men för barn med koncentrationssvårigheter kan detta leda till splittring och kaos. Det finns då risk, menar han, att ojämlikhet skapas. Eftermiddagar och kvällar fylls med aktiviteter och saker man måste göra och vi tror att det kan bli intensivt för barnen, vilket självklart också kan påverka koncentrationsförmågan.

Vi har i vår undersökning varit mest intresserade av att ta reda på hur man kan minimera de situationsbundna koncentrationssvårigheterna. Vi tror att dessa kan undvikas genom att anpassa undervisningen och även klassrumsmiljön efter de enskilda barnens behov. En av de saker pedagogerna tar upp, och som vi tycker är en förutsättning för att man ska kunna koncentrera sig, är att det är lugn och ro. De menar också att många av barnen behöver ha tyst omkring sig för att kunna koncentrera sig och därför erbjuder en del av dem hörselskydd för att barnen ska kunna stänga ute ljud. Pedagogerna nämner också att man bör undvika att ha för mycket på väggar som kan dra åt sig uppmärksamhet. Här skiljer sig litteraturen åt, Iglum (1999) säger att miljön ska vara sådan att den inte bombarderar barnen med för många intryck medan Gillberg (2005) hävdar att en stimulusfattig miljö inte alltid är det bästa för barnen. Man får prova sig fram för att se vad som fungerar bäst för varje enskilt barn, menar han. Överlag är det så, säger en av pedagogerna, att det inte finns ett enkelt sätt att organisera undervisning och miljö så att det passar alla barn med koncentrationssvårigheter.

För att undvika koncentrationssvårigheter krävs dessutom att man är tydlig i sitt agerande som lärare. Socialstyrelsen (2005) skriver att barnen behöver kunna överblicka hela skoldagen och veta vad som ska hända, skoldagen ska vara strukturerad för dem. Pedagogerna säger att det är viktigt att man har ett system för hur man går igenom dagen med barnen, det bör göras på samma sätt varje dag. Förberedelser för allt som ska hända tycker de alltså är viktigt. Juul (2005) påpekar att det kan vara bra att låta barnet avsluta den uppgift det håller på med innan man avbryter, alternativt kan man ge barnet en stund på sig att flytta sin uppmärksamhet genom att säga till några minuter innan. Pedagogerna tar även upp att barn som har svårare för att koncentrera sig behöver tydliga instruktioner och därför kan de ibland behöva ges individuellt. Vi tror att det idag är svårt att göra detta eftersom det är stora barngrupper med få pedagoger. Det är mycket som ska hinnas med under en dag och många barn samsas om lärarens tid och uppmärksamhet, därför kan det vara svårt att hinna med att ge individuella instruktioner till de barn som behöver det. Juul (2005) menar att det är svårt för barn med koncentrationssvårigheter att uppfatta en instruktion om den ges kollektivt. Hon menar att man i så fall kan behöva ha ögon- eller kroppskontakt med barnet. Detta får oss att tänka på de barn med koncentrationssvårigheter som är mer passiva än hyperaktiva. Som Kadesjö (2001) skriver kräver inte dessa barn lika mycket uppmärksamhet, men de behöver lika mycket stöd. Vi undrar dock hur det går för de här barnen när man som pedagog tvingas prioritera och först

fokusera på dem som hörs och syns mest. Vi tror att om skolan såg ut på ett annat sätt skulle man ha tid att ge alla barn vad de behöver.

Pedagogerna poängterar även vikten av att variera sin undervisning. Detta stämmer överens med dagens läroplan där pedagogers uppdrag är att anpassa sin undervisning efter varje elevs behov (www.skolverket.se). Det är idag väldigt vanligt att barnen själva, efter behov, får bestämma vad de ska arbeta med på lektionerna. Detta kan vara svårt för barn med koncentrationssvårigheter menar en pedagog. För att underlätta för dem brukar pedagogen numrera de olika uppgifterna för att undvika för många valmöjligheter. Duvner (1997) anser att det kan bli rörigt för barnen att välja själva. Vi tycker att ett varierat undervisningssätt är bra för barnen men man måste undvika att ge dem för många alternativ. Pedagogerna nämner att man kan lära sig på olika sätt och genom olika sinnen, en del lär sig med ögonen, andra med öronen eller genom rörelse. De menar också att det är viktigt att barnen inte behöver sitta still för länge, det kan vara bra att bryta ibland och byta aktivitet. Johansson m fl (2007) skriver om de olika inlärningsstilarna och nämner förutom de ovanstående också det taktila som innebär att man lär genom skapande. De säger även att det är bra med rörelseavbrott för att öka koncentrationen. Man kan t ex använda sig av rörelsekort, säger en pedagog, och menar att barnen tar ett kort när de känner att de behöver röra på sig. En av pedagogerna tror att man kan träna koncentrationen genom att t ex använda en äggklocka och bestämma en viss tid som barnet ska arbeta. Även Duvner (1997) skriver att detta kan vara till hjälp för barnen, då de lättare får en uppfattning om tidsperspektivet. Samma pedagog tror även på belöningsmetoden, att man gör en överenskommelse med barnet om vad det ska göra innan det själv får välja aktivitet. Juul (2005) påpekar att man även kan göra avtal med barnet om att det är okej att det vid behov antingen drar sig tillbaka eller får lov att röra sig. Detta nämner även några av pedagogerna att de använder sig av.

Något annat som kom fram i intervjuerna är att det ibland kan vara bra att göra mindre grupper så att de barnen får arbeta i lugn och ro i ett annat rum. Som vi sa i inledningen av detta kapitel tror de flesta att ett mindre antal barn i klasserna skulle kunna göra att färre barn utvecklar koncentrationssvårigheter. Det pedagogerna nu menar är dock att gruppering skulle vara en metod för att underlätta snarare än att förebygga. Vi tror att om barngrupperna var mindre redan från början skulle man inte behöva ta ut dessa barn. En annan typ av gruppering som pedagogerna nämner är den då barnen av organisatoriska skäl måste delas upp. Att man delar klassen i två halvor, som är vanligt i de yngre åldrarna, ser de inte som något större problem. Det är när man tvingas göra flera olika indelningar som pedagogerna inte tror att det är bra för barn med koncentrationssvårigheter eller några barn alls för den delen. Dessa indelningar gör att barnen måste byta lokaler och det blir fler vuxna inblandade. Många av pedagogerna tycker att det ska vara så få vuxna som möjligt kring barnen men en av dem nämnde dock att det finns fördelar med att vara många vuxna. Pedagogen menar att man kan se och uppfatta ett barn på olika sätt och få olika bra relation till barnet. Om det är fler än en vuxen kring barnet är det större chans att barnet kan känna tillit till någon av dem. Att byta lokal blir rörigt för barnen och de känner inte samma trygghet som i sitt hemklassrum. Detta har vi märkt av när vi haft vår verksamhetsförlagda utbildning, barnen blir oroliga över att inte veta var de ska vara, vad de ska ha med sig eller vilken pedagog de ska träffa. Juul (2005) betonar att barn med koncentrationssvårigheter behöver ha svar på sina när- var- hur-frågor. Vi menar att barn med koncentrationssvårigheter främst behöver trygghet och stabilitet i vardagen och det får de inte som skolan ser ut idag. Kadesjö (2001) betonar att om ett barn känner sig tryggt, blir uppmärksammat och bekräftat kan mycket väl koncentrationssvårigheterna försvinna.

I samband med grupperingar nämns lokalernas utformning och pedagogerna menar att de skulle vilja att lokalerna såg ut på ett annat sätt, med fler möjligheter till att dela upp barnen och kunna göra olika avdelningar för olika aktiviteter. Samtidigt tror de kanske inte att detta skulle gynna barn med koncentrationssvårigheter. Johansson m fl (2007) menar att klassrummet kan möbleras så att det blir flera rum i rummet, med olika hörn som kan passa alla barn. Detta tror vi skulle vara bättre för barn med koncentrationssvårigheter, att de inte behöver lämna klassrummet, men som lokalerna i de flesta svenska skolorna ser ut idag är inte detta möjligt.

Kadesjö (2001), Iglum (1999) och Johannessen (1997) nämner, och även vi tror, att koncentrationssvårigheten är sammankopplad med motivation. För att klara av att arbeta en längre stund krävs att barnen är motiverade. Om de inte känner sig motiverade tar ovidkommande intryck istället över barnens intresse. Vi menar därför att skolan måste kunna tillgodose dessa barns behov av tillräckligt engagerande uppgifter och material. Lyckas man med detta tror vi att man kan undvika att många barn blir okoncentrerade. När vi sammanställde resultatet av intervjuerna förvånades vi över att ingen av pedagogerna nämnde motivation som en förutsättning för att kunna koncentrera sig. Detta har fått oss att fundera över om det kan ha saknats något i våra frågor. Vi tror dock att det hade varit svårt att formulera en fråga som gett svar på detta utan att vara direkt ledande. Axengrip och Axengrip (2004) anser att datorn kan ses som ett redskap som främjar motivation och därigenom koncentration. Detta tar ett par av pedagogerna upp och menar att datorn med dess struktur kan hjälpa barnen.

Genom litteraturen har vi förstått att barnens placering i klassrummet kan påverka koncentrationen. Det finns många tips på hur man kan organisera miljön men ingen lösning som med säkerhet kan passa alla. Därför är det extra viktigt att se till varje individ, för att alla ska få bästa möjliga utgångsläge. Några alternativ som pedagogerna ger är att barnen inte ska sitta vid ett fönster, inte med ryggen mot tavlan eller mot ett annat barn och inte för långt ifrån läraren. En del av pedagogerna uppger att de har bord i sina klassrum och menar att alla barn inte trivs med att behöva dela sin plats med andra och därför kan behöva sitta ensamma. Johansson m fl (2007) skriver att barnen behöver ha bestämda platser i klassrummet med anpassad arbetsmiljö så att den passar barnets inlärningsstil.

Barn med primära koncentrationssvårigheter lever ofta i nuet, menar Kadesjö (2001), och detta påverkar deras förmåga att följa regler. Detta är något som en av pedagogerna nämner och menar att barn med koncentrationssvårigheter har svårt att klara de sociala regler som finns. Detta gör att dessa barn kan bli mindre populära bland klasskamrater, vilket kan leda till andra problem som t ex mobbing och utanförskap. Olsson och Olsson (2007) föreslår att man kan använda sig av sociala berättelser för att få barnet att tänka sig in i andra barns upplevelser.

Det finns en rad saker som kan hjälpa barn med primära koncentrationssvårigheter, det är viktigt med tydlighet och struktur och att man hjälper barnen att avgränsa uppgifter. Pedagogerna menar att man gör detta genom att täcka över det som man för tillfället inte ska arbeta med. Duvner (1997) säger att man kan behöva hjälpa barnen med att urskilja det väsentliga i uppgiften, det kan annars bli för mycket för dem och då tappar de orken. När barnen inte orkar längre blir de rastlösa och börjar störa personer i sin omgivning. Man kan alltså se ett sammanhang med orsak och verkan.

Vi har haft funderingar om att det kan skapa problem för barn att fritidsverksamheten är i skolans lokaler. Dels blir det problem under skoldagen när fritidsmaterialet till viss del måste

vara framme i klassrummet p g a utrymmesbrist. Materialet kan dra åt sig barnens uppmärksamhet, vilket gör dem mindre koncentrerade på skolarbetet. Dels blir det svårt för barnen att hålla isär de båda verksamheternas rutiner och regler. Det man får göra på fritids får man i samma lokaler inte göra på skoltid. Detta tror vi kan göra barnen förvirrade, de har svårt att veta skillnaden och vad de får och inte får göra. Pedagogerna anser att skulle vara bra för barnen med ett miljöombyte, det kan annars bli snurrt för dem att behöva vara i samma lokaler hela dagarna. En annan tror att just detta kan innebära en trygghet för barnen, att vara i samma lokal och med samma personal. Vi har inte kunnat se någon större skillnad i vårt resultat, skolorna emellan, förutom på denna sista punkt. Den ena skolan verkar mer än den andra tycka att det är okej att ha skola och fritids i samma lokaler. Vi tror att detta har att göra med skolornas utformning. Den ena skolan har all sin verksamhet i ett och samma hus, medan den andra har sin utspridd i två separata. En av fritidsavdelningarna på den skolan har alltså tillgång till en lokal där skolverksamhet inte bedrivs och det var här man tyckte det var positivt med delade lokaler. Detta tror vi kan vara det som gör att pedagogernas åsikter skiljer sig åt.

6.3 Pedagogiska konsekvenser och förslag till fortsatt forskning

Våra tankar inledningsvis var att vi ville ta reda på om det finns faktorer som framkallar koncentrationssvårigheter som inte behöver finnas. Det har varit intressant att få ta del av pedagogernas tankar kring hur man kan underlätta för barn med koncentrationssvårigheter. Vi känner dock att det vi kommit fram till kanske har varit just mer hur man kan underlätta och inte hur man undviker. Det har varit svårt att komma åt hur man kan förhindra att barn utvecklar koncentrationssvårigheter. För att göra detta kan det kanske vara nödvändigt att göra längre observationer av hur pedagoger hanterar problemet koncentrationssvårigheter i olika undervisningssammanhang. Man skulle alltså kunna undersöka om det som sägs stämmer överens med vad de verkligen gör. Pedagogerna skulle kunna ha svarat på ett visst sätt för att frågorna kan upplevas som känsliga men vi har försökt formulera frågorna så att de inte ska upplevas som kritik mot pedagogerna.

Vi tror att vår undersökning kan vara till nytta för att bättre förstå fenomenets natur. Därigenom ökar också möjligheterna att se nya pedagogiska handlingssätt som ett led i att reducera problemen. Genom litteraturstudien och de tankar vi fått ta del av från pedagogerna är vi övertygade om att miljöns utformning kan förebygga uppkomsten av koncentrationssvårigheter. Detta tror vi är viktigt att känna till som blivande lärare för att kunna lyckas med uppdraget att bedriva en undervisning som är anpassad efter alla barns förutsättningar och behov. Vi tror att man som vi tidigare skrivit skulle kunna utgå från vår studie och gå vidare med att göra observationer och än mer grundliga intervjuer med de pedagoger som ingått i observationen. En annan faktor som kan påverka barns koncentrationsförmåga som Johannessen (1997) berör något men vi inte tagit upp, är motivationens betydelse. Vi tror att även undervisningens innehåll kan påverka koncentrationen, om barn får uppgifter de är intresserade av är chansen större att de kan behålla fokus. Eftersom vi inte har tagit upp denna faktor i undersökningen tror vi att detta skulle kunna vara ett intressant område att fortsätta forskningen med.

REFERENSER

Adler, B., & Adler, H. (2006). *Neuropedagogik –om komplicerat lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Arbetsmiljöverket, rapport 2006:3. (2006). *Elevers skolmiljö –en undersökning hösten 2005 av barn födda 1994*. Solna: Arbetsmiljöverket.

Asmervik, S., Ogden, T., & Rygvold, A-L. (2001). *Barn med behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur.

Axengrip, C., & Axengrip, J. (2004). *Pedagogiska strategier, handbok för DAMP/ADHD-problematik*. Umeå: Axengrips.

Claesson, S. (2002). *Spår av teorier i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Duvner, T. (1997). *ADHD –impulsivitet, överaktivitet, koncentrationssvårigheter*. Stockholm: Liber.

Emanuelsson, I., Persson, B., & Rosenqvist, J. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området –en kunskapsöversikt*. Stockholm: Liber.

Gillberg, C. (2005). *Ett barn i varje klass –om ADHD och DAMP*. Stockholm: Cura.

Haug, P. (1998). *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Stockholm: Liber.

Hintze, J., & Sandberg, C. (1999?). *Gör mig inte hopplös. En bok om barn som berör oss*. Båstad: MTI.

Iglum, L. (1999). *Om de bara kunde skärpa sig! Barn och ungdomar med DAMP/MBD, AD/HD och Tourettes syndrom*. Lund: Studentlitteratur.

Johannessen, E. (1997). *Barn med socio-emotionella problem*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, A., Skillström-Carlsson, A., & Ring, C. (2007). *Ett klassrum som lockar. Klassrumsmiljö utifrån lärstilar*. Horred: Serholt läromedel.

Juul, K. (2005). *Barn med uppmärksamhetsstörningar*. Lund: Studentlitteratur.

Kadesjö, B. (2001). *Barn med koncentrationssvårigheter*. Stockholm: Liber.

Lgr 62. *Läroplan för grundskolan*. Skolöverstyrelsens skriftserie 60. Kungliga skolöverstyrelsen 1962.

Lgr 69. *Läroplan för grundskolan*. Skolöverstyrelsen 69. Stockholm: Svenska utbildningsförlaget Liber.

Lgr 80. *Läroplan för grundskolan*. Stockholm: Liber utbildningsförlaget.

Lindqvist, G. (red.). (1999). *Vygotskij och skolan. Texter ur Lev Vygotskijs Pedagogisk psykologi kommenterade som historia och aktualitet*. Lund: Studentlitteratur.

Lpo 94. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet förskoleklassen och fritidshemmet*.
www.skolverket.se.

Nordin-Hultman, E. (2004). *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*. Stockholm: Liber.

Nordin-Hultman, E. (2008). Dags för en synvända. *Pedagogiska magasinet*, (2), 43-46.

Olsson, B-I., & Olsson, K. (2007). *Att se möjligheter i svårigheter. Barn och ungdomar med koncentrationssvårigheter*. Lund: Studentlitteratur.

Patel, R., & Davidson, B. (1994) *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Socialstyrelsen. (2005). *ADHD hos barn och vuxna*. Stockholm.

Steinberg, J. M. (1993). *Hur man handskas med besvärliga klasser*. Falköping: Ekelunds.

Strandberg, L. (2006). *Vygotskij i praktiken. Bland plugghästar och fusklappar*. Norstedts akademiska.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Tideman, M., Rosenqvist, J., Lansheim, B., Ranagården, L., & Jacobsson, K. (2004). *Den stora utmaningen. Om att se olikhet som resurs i skolan*. Halmstad.

Vetenskapsrådet. (1999). *Forskningsetiska principer inom humanism/-samhällsvetenskaplig forskning*.

BILAGA

Intervjuguide

- Vad är koncentrationssvårigheter för dig?
- Vad tror du att det finns för bakomliggande orsaker?
- Vilka faktorer i undervisningssättet har betydelse för att barn ska kunna koncentrera sig?
- Vilka faktorer i miljön har betydelse för att barn ska kunna koncentrera sig?
- Vad gör du för att underlätta för barn med koncentrationssvårigheter i skolan?
- Vad skulle behöva göras ytterligare för att underlätta för barn med koncentrationssvårigheter?

Utöver dessa huvudfrågor har vi formulerat anpassade följdfrågor till informanterna. Dessa har ställts beroende på hur intervjuerna har förlöpt.